

VALEONOVEDRVZBE

NMCMXXV III 5 MCMXXIX III

Vsebina.

I. Razprave:

- Katoličani in kultura. — Dr. Aleš Ušeničnik . . . 193
. Zavod ali rodbina? — Dr. Francé Goršič . . . 203

II. Obzor:

- Fašistični sindikati. — Dr. J. Ahčin 216

III. Ocene:

- Steska, Slovenska umetnost I. del (Frst) 236

IV. Beležke:

- Mednarodni dolgovi 239 — »Religiozni socialisti« (A. U.) 240

V. Iz revij 240

KATOLIČANI IN KULTURA.

Dr. Aleš Ušeničnik.

Zopet se razpravlja vprašanje o krščanstvu in kulturi. Pred leti se je vprašanje tako glasilo: ali je katolicizem princip napredka? Odgovor načelno in zgodovinsko ni bil težak.¹ Sedaj se obravnava vprašanje bolj psihološko: zakaj v naši dobi delež katoličanov pri kulturi ni takšen, kakršnega bi bilo pričakovati? Navajajo se za ta pojav razni vzroki. Nekaterim se zdi to slučajno. Genije, pravijo, proizvaja narava, ne religija. »Cerkev,« je dejal konvertit Haecker, »poraja svetnike, ne poraja pa genijev, ne genijalnih narodov, ne genijalnih posameznikov.«² Lehko je kak narod, lahko posameznik po naravi fizično bolj močan in duševno bolj nadarjen kakor drugi, zato pa tudi kulturno bolj tvoren. To je resnično, vendar bi bil le prevelik slučaj, da bi bili pri raznih narodih in pri istem narodu vprav katoličani po naravi manj nadarjeni. Lehko se to primeri in se dejansko primerja, da v kaki dobi pri kakem katoliškem narodu ni ne znamenitih umetnikov ne izrednih znanstvenikov, samo zato ne, ker slučajno narava takšnih genijev ni proizvedla. A slučajji so slučajji. Drugi menijo, da je tega kriv odpad modernega človeštva od Boga. Velik del evropskega človeštva, ki mu je vso kulturo dala Cerkev, se je zadnja stoletja ne le kulturno csamosvojil, temveč je začel snovati kulturo brez krščanstva. Moderni humanizem je postavil človeka in njegovo kulturo v središče vesoljstva. Tako je kultura postala malik. Saj je le prerresnično, kar je dejal Scheler, da človek brez nečesa, kar mu je najvišje, ne more živeti: če ne nosi v duši Boga, nosi malika. Ne da se pa tajiti, pravijo dalje, da je ta vpliv humanizma segel zelo na široko. Marsikdo, ki je šel z doma veren, je prišel pozneje pod oblast humanizma, in če je bil umetnik

¹ Prim. pri nas: A. Ušeničnik, Ali je katolicizem princip napredka? (KO VI, 1902, 244—264); Fr. Ušeničnik, Katoliška Cerkev in kultura (KO VII, 1903, 132—154).

² Theodor Haecker, Christentum und Kultur. München 1927, 45.

ali znanstvenik, ali vsaj hotel biti kulturno pomemben mož, je zatajil katoliški značaj. Biti modern človek, to pomeni v naši dobi biti brez vere ali vsaj biti človek, ki svoje vere ne izpoveda. V tem mnenju je že več resnice. Premnogo genijev, ki bi bili lahko znameniti tvorci krščanske kulture, je moderni humanizem odtujil dejavnemu krščanstvu in zvodil v vrste areligiozних kulturnih delavcev. Pravimo: areligiozних, to je, mož brez vere ali brez verske izpovedi, ker ni treba, da bi bili docela brez vere, saj vidimo, kako se na koncu življenja, ko minejo očarljive omame malikov, mnogi vračajo k Bogu in Cerkvi. Vendar vsega tudi to mnenje ne razloži. Ako je resnično, da delež katoličanov pri kulturi ni zadosten, je vprašanje vprav to, zakaj se katoličani, ki so tudi dejansko katoličani, bolj ne udeležujejo kulturnega dela? Francoski abbé Leclerq je izrekel nekoliko drzno misel, da je vsega kriva lenoba in domišljavpst katoličanov samih, češ, ker imajo božjo resnico, menijo, da imajo tudi že vso znanost in kulturo in jim ni treba vedno novega dela, kakor da ni potrebno vedno novo delo, da se božja resnica uveljavi v novih časih in udejestvuje v novih razmerah.⁵ Tudi v tej trdi sodbi je nekaj, česar ni mogoče pretekati, a zdi se nam, da ni prav povedano. Čudno bi bilo, da bi bili vprav katoličani tako leni, ko vendar imajo lenobo za enega izmed poglavitnih grehov. Mnogi lahko, a vsi? Tudi tista misel, da imajo božjo resnico, ne more katoličanov tako zelo motiti, da bi se imeli za vedeže, ki jim znanost ne more ničesar več povedati in kultura ničesar podati. Vsa reč bo nekoliko drugačna. Vsekako tiči tu neko vprašanje, neki problem, ki je vreden premisleka in odgovora.

Najprej je treba pripomniti, da se vprašanje dvoumno zastavlja. Pojem kulture je zelo širok pojem. Kultura pomeni končno vsako delovanje, ki meri na izpopolnjenje človeštva, in vse pridobitve takšnega delovanja. Zato je kultura tako mnogotera, kakor so mnogotere možnosti človeškega izpopolnjevanja. Človek je pa fizično in duhovno bitje in pod obojnim vidikom je raznoliko usovršljiv. Kot fizično bitje je v mnogočem odvisen od naravnih pogojev, ki jih je tudi mogoče s človeškim duhom in delom izpopolniti. Tako mu agrarna in obrtna kultura izpopolnjujeta prehrano, oblačenje in stanovanje, prometna

⁵ Prim. poročilo »Slovenca« 26. sept. 1928, št. 194.

kultura olajšuje občevanje, higiena ureja zdravstvene razmere, tehnika ustvarja pomočke vsej tej in še duhovni kulturi. Duhovna kultura hoče ali bolj in bolj usovršiti duha z znanostjo, ali srce s plemenitostjo, ali etični čut z nrvnostjo, ali estetičnega z umetnostjo, ali zadovoljiti religiozne težnje z religijo. Ker je človek tudi socialno bitje in se more le v družbi normalno razvijati, je tudi kultura, ki usovršuje pogoje socialnega sožitja, oplemenituje rodbinsko življenje, lajša bedo, ustvarja pravni red, uravnava razmerje med svobodo in avktoriteto, izpopolnjuje odnošaje med narodi. Zato bi bilo zelo enostransko, ako bi kdo z besedo kultura mislil n. pr. samo na znanost in umetnost. Brez dvoma sta umetnost in znanost dve jako odlični kulturni panogi, a nista edini. Če bi vprašali, ali sta prvi, bi bil odgovor zopet odvisen od teža, kako kdo motri človeka in vesoljstvo. S krščanskega stališča n. pr. je jasno, da je religiozna in etična kultura višek človeške kulture. A tudi s stališča nekega humanizma znanost in umetnost nista prvi. Ako namreč pojmujeemo humanizem, kakor ga pojmujejo nekateri, kot teženje po čisti, plemeniti človečnosti, je zopet takoj vidno, da čiste in plemenite človečnosti brez srčne in etične kulture ni, a da je mogoča brez umetnosti, celo pa brez znanosti.

Ako sedaj bliže pogledamo, kako navadno motrijo kulturo tisti, ki se vprašujejo, zakaj sta sotrudištvo in delež katoličanov pri kulturi premajhna, vidimo, da mislijo predvsem na umetnost in znanost. Tudi katoliški, zlasti nemški misleci tako. In vendar bi morali motriti celotno kulturo, predvsem pa katoliški misleci etično in religiozno kulturo!

Če pa motrimo etično in religiozno kulturo, ali je še mogoče govoriti o majhnem deležu katoličanov? Samo poglejmo po svetu! Kdo pa rešuje modernemu svetu nrvnost in religioznost, kar se je še rešiti da, in kdo nrvno in religiozno dviga nekulturne narode, kakor v prvi vrsti katoličani? Moderni areligiozni humanizem samo govori o etični kulturi, a ni še s svojim naukom nobenega naroda etično povzdignil. Sploh je misija krščanstva, dasi meri naravnost le na večne cilje, za človeštvo tudi v časnem oziru eminentno kulturna. Etična kultura, humanitarna kultura, socialna kultura zajema najboljše moči vprav iz krščanstva. Kajpada bi katoličani lahko še mnogo več storili in bi tudi morali še več storiti, toda vsi vemo, kako je tako delo težko in kako se težkega dela tudi srednje vrste katoličan

le težko loti in še teže ne naveliča. Če se to imenuje lenoba, je mnogo katoličanov res lenih, a poglejte, če so drugi manj leni! Razgled po vesoljnem svetu priča, da je katolicizem ne le po svoji notranji moči, temveč tudi po svojem religioznem in etičnem delu še vedno prva kulturna sila na svetu.¹

Toda, kakor smo že dejali, tisti, ki katoličanom opočitajo kulturno zaostajanje, mislijo le bolj na znanost in umetnost ter morda še na kake druge vrste svetne kulture. Kako je torej s katoličani in to kulturo?

Da bomo to prav presodili, moramo umeti notranje razmerje katoličanov do kulture sploh.

Katoličan po svojem svojskem zvanju motri vse »sub specie aeterni«. Bog mu je najvišji cilj, najvišja naloga ustanoviti božje kraljestvo na zemlji. Vse drugo ima le toliko pomena, kolikor se da podrediti temu cilju in tej nalogi. Seveda je pa katoličan človek, ki živi med ljudmi. Življenje ljudi pa ni le duhovno, temveč tudi fizično in le na fizičnih pogojih se more snovati duhovno življenje. A tudi duhovno življenje ni le religiozno, a zopet se religiozno življenje mora snovati na duhovnem. Tako smo dejali, da je kultura raznotera, a vsa ta raznotera kultura, moramo dostaviti sedaj, mora končno služiti religiozni kulturi, vsa pomagati, da se zgradi božje kraljestvo na zemlji.

Jasno je, da del kulture služi temu cilju neposredno, namreč vprav etična in religiozna kultura. Drugi del mu more služiti le posredno, s tem, da ustvarja ugodnejše pogoje za etično in religiozno kulturo. Ta del kulture imenujemo **s v e t n o k u l t u r o**.

Po katoliškem pojmovanju mora torej vsa kultura, tudi svetna, ostvarjati (realizirati) božjo zamisel kraljestva resnice in pravice.

V srednjem veku je bila ta misel živa. Vsa kultura je bila »theocentrična«, naravnana »in gloriam Dei«, na »slavo božjo«, ki je pa po zakonu božjega skladja obenem pravo blaženstvo človeštva. V novem veku se je svetna kultura »osamosvojila«. To se pravi, novodobna kultura se ni osamosvojila samo od Cerkve. Da je v srednjem veku klerus vodil vso kulturo, to

¹ Prim. Berg L., Die kath. Heidenmission als Kulturträger, 3 B., Aachen 1922—24.

je bilo pač slučajno zgodovinsko dejstvo, ker je Cerkev mladim narodom dala vse, kar jim je bilo treba, torej ne le religiozno in etično, temveč tudi drugo duhovno kulturo, in ne le duhovno, temveč tudi vso fizično kulturo. Tako ni da bi moralo biti, zato ni moglo biti bistvene zapreke, da se je v tem oziru svetna kultura osamosvojila in iz cerkvene postala svetna. Toda moderna kultura se je še drugače osamosvojila. Sčasoma je pozabila, da mora, vsaj posredno, vsa kultura služiti ciljem božjega kraljestva, a v novejši dobi je začela takšne odnose celo izrečno zanikavati. Svetna kultura je postala »anthropocentrična«, vsa naravnana na človeka kot zadnji in najvišji cilj in tako po takšnem zmislu ateistična.

Zelo naravno je, če je mnogo katoličanov izgubilo veselje in zanimanje za takšno kulturo. Vprav najboljši so se obrnili h kulturi, ki služi neposredno večnim ciljem. Morda je s tem duševnim preobratom v zvezi tudi dejstvo, da je v dobi reformacije tako živo vzplamtela misijonska ideja. Vsekako se je ob čim večjem razmahu svetne kulture čim dalje in čim bolj vzbujala tista misel: »quid hoc ad aeternitatem?« kaj pomaga vse to za večnost? Zdelo se jim je, da služi vsa ta kultura res le »svetu«, ki je Kristus tako pred njim svaril, ki je o njem apostol zapisal: »Ne ljubite sveta, ne tega, kar je v njem; ako kdo svet ljubi, ni Očetove ljubezni v njem« (1 Jan 2, 15). Tudi izrek sv. Pavla: *p r a e t e r i t e n i m f i g u r a h u i u s m u n d i*, »podoba tega sveta prejde« (1 Kor 7, 31), se jim je zdelo, da oznanja ničemurnost svetnega kulturnega dela. Zopet bi ne bila torej lenoba, ki bi bila zmanjšavala svetno kulturno aktivnost katoličanov, ampak prav nasprotno »zelus«, vnema za višje kulturne dobrine.

Zdi se nam, da je tu najgloblji psihološki razlog za očitano premajhno kulturno zanimanje katoličanov. Že notranje razmerje katoličanov do svetne kulture je drugačno kakor pa pri modernih zastopnikih humanizma. Tem je svetna kultura najvišje, katoličanom je etična in religiozna kultura višja, ker človeštvo bolj bliža najvišjemu cilju. Ako pa svetna kultura v kaki dobi človeštvo celo odvrta od Boga in večnih ciljev, je zelo naravno, da takšna kultura za katoličane izgubi mik in privlačnost, v tem in onem, ki bi bil po naravi kakor ustvarjen za svetno kulturno delo, pa vzbudi celo zamrzo in »svetobežne« misli in želje. Saj so celo mnogi moderni začeli zdvajati nad

novodobno »vnanjo« kulturo, ki ni več kultura, temveč pravo, notranjo, duhovno in srčno kulturo le duši in mori. Ker je namreč novodobno človeštvo izgubilo cilj izpred oči in se kultura ne razvija več »sub specie aeterni«, se največ kulturnega dela obrača na udobnosti fizičnega življenja, torej na to, kar je v človeku živalskega. Tako pa nastaja »hipertrofija« fizične kulture, »hiperkultura«, ki je sovražnica pravi kulturi. Velik del kulturnega dela je pa celo naravnost v službi medsebojnega uničevanja narodov in torej tudi uničevanja njih kulturnih pridobitev. Seveda gre tu le bolj za vnanjo, tehnično kulturo. Toda tudi moderna znanost in umetnost pozabljata mnogokdaj, kaj je njiju pravi zmisel in namen, in zavajata človeštvo v nekakšno obožavanje človeštva. Ker pa človeštvo ni Bog, zato koti takšno obožavanje le pogubonosen napuh, pravo duhovno življenje pa uničuje, zakaj pravo duhovno življenje uspeva le v svetlobi duhovnega solnca, Boga, kakor uspeva fizično življenje le v svetlobi fizičnega solnca nad nami.

Vendar pa je to le psihološka razlaga. Ne pravimo s tem, da mora biti tako. Nasprotno! Katoličani bi se morali bolj in bolj zavedati, da je tudi v naši dobi svetno kulturno delo potrebno, dà, bolj ko kdaj potrebno.

Samo po sebi umevno je, da je prvo delo delo za religiozno in etično kulturo. V ozki zvezi s tem je socialno delo, ki mora biti tudi naprej delo za notranje prerodenje človeštva. Sem spada tudi vse karitativno in humanitarno delo.

Ako govorimo o znanosti in umetnosti, je jasno, da ne more biti nobene težave z bogoslovno znanostjo in s cerkveno umetnostjo. Cerkev ju je gojila in ju bo vedno gojila kot svojino in svojsko sredstvo religiozne kulture.

Prav tako jasno je, da je lepa naloga posebne znanosti, ki odkriva v vesoljstvu, v naravi in pojavih narave čudovito lepoto, zakonitost, smotrnost, zakonitost in smotrnost tudi v človeški zgodovini in vodi tako po raznoterih sledih, po vzročnih odnosih, po prilikah in simbolih k Bogu in božjemu spoznanju. Lahko bi imenovali to znanost apologetiko. Nekaterim apologetika ni po godu, a le zato ne, ker mislijo ob tej besedi na neznanstveno početje, ki bi dejstva maličilo in potvarjalo in tako »dokazovalo« Boga. Razume se samo ob sebi, da znanost tako ne sme delati in da mora biti apologetika, če je res apologetika, kakor vsaka znanost strogo objektivna, da

ne sme dejstvom ničesar dodajati in ničesar odvzemati, pravico pa ima in ta pravica je vprav nje lepa naloga, da skuša dejstva doumeti in če jih ni mogoče doumeti brez Boga, da kaže na Boga.

Vse to delo je delo za religiozno kulturo. Ni naravnost delo za religiozno kulturo, a nje izraz in tudi za religiozno kulturo ne brez pomena z religioznostjo navdahnjena umetnost, poezija, slikarstvo, glasba. Seveda je treba za takšno umetnost dvoje pogojev: umetniškega genija in religiozne inspiracije. Zaman bi se poskušal v umetnosti, kdor nima umetniških darov, in zaman bi se poskušal v religiozni umetnosti, komur ni religija »vita vitae eius«, življenje njegovega življenja. Ne umetnost ne religiozno čuvstvovanje se ne da izsiliti. Zato dobe, kakršna je bila naša, zastrupljena od hladnega racionalizma, ne morejo biti dobe velike religiozne umetnosti. Če so dejali, da je treba za umetnost božanskega navdiha (numine afflatur), je treba za religiozno umetnost takšnega navdiha iz dvojnega razloga.

Jasno je, da glede vsega tega kulturnega dela ne more biti za katoličana nobenih načelnih dvomov. Dvomi pa se začenjajo, kjer se začinja tako zvana svetna kultura, svetna znanost in svetna umetnost. Tu se loteva dandanes mnogih nezaupanje, nekaterih tudi nekakšen strah. Češ, čemu se truditi za to kulturo, ki ne obrača srca k Bogu, če ga dostikrat celo ne odvrča od Boga? In tu je tista zmotnja, ki bolj ali manj zavira kulturno delo katoličanov, in to zmotnjo bo treba premagati.

Dvoje je, kar daje našemu delu večni zmisel in vrednost. Prvo je notranje razpoloženje z namenom. Namen namreč razločuje isto delo, da je ali služba božja ali »sub specie aeterni« prazno prizadevanje, »ničemurnost ničemurnosti«. Seveda pa ni mogoče z namenom posvetiti dela, ki bi bilo v sebi zlo. Delo mora imeti torej že v sebi neko zmožnost, da se da naravnati na Boga. Ako bi torej svetna znanost in umetnost po svoji naravi ne bili zmožni te naravnave, bi ju tudi namen ne mogel »posvetiti«. Toda ni tako. Namen vsaki znanosti je resnica, in vsaka prava umetnost išče lepote. Lepota in resnica sta pa po svojem bistvu odsev večne Lepote in Resnice. Zato vsaka znanost, če je le res znanost, in vsaka umetnost, če je le res umetnost, vodi končno k Bogu. Svetni se imenujeta le zato, ker ni to njihujeposredni, svojski namen. Dostikrat morda ne

bomo mogli povedati, kako naj kaka znanost vodi k Bogu, toda je že kak tajni odnos, ki bo tako ali tako, sedaj ali kdaj temu ali onemu pot k Bogu. Smejal bi se kdo, kako naj bo n. pr. kaka učena jezikoslovna razprava komu pot k Bogu. Toda ne smejal bi se po pravici. Jezikoslovje odkriva jezikovne zakone, a ti zakoni so tako čudoviti, da resnega misleca morajo opomniti: odkod ti zakoni? kdo jih je dal? kdo jih je položil v človeško jezikotvornost? Dosti bolj jasno je to seveda n. pr. pri naravoslovju, ki odkriva v prirodi vedno nove in nove tajne. Kako čudovit je svet v velikem in svet v malem, čudoviti planetarni sistemi skoraj neizmernih velikih kozmičnih osolnčij, a čudoviti tudi planetarni sistemi skoraj neizmerno majhnih atomov in elektronov! Svetna znanost nima namena oznanjati Boga, ampak le odkrivati resničnost, a resničnost sama oznanja Boga. Resničnost sama je takšna, da kaže kvišku. Troje je zlasti, kar vznemirja duha, ko motri vesoljstvo, in ga ne pusti v omejenem samozadovoljstvu materializma in mehanizma: zakonitost, smotrnost, skrivnostnost. Kjerkoli znanstvenik nastavi gledalo, povsod se mu v navideznem metežu odkriva neka zakonitost, ki na vse zadnje ne more biti rezultanta nereda in slučajaja, ampak le zakonite uredbe vesoljstva. Naj motri anorganični ali organični svet, fizični ali psihični svet, povsod vladajo svojevrstni zakoni. Kakšna zakonitost anorganičnega sveta se razodeva n. pr. v periodičnem sestavu kemijskih prvin! Samo na podlagi te zakonitosti je Rus Mendelejev že l. 1869. napovedal, da morajo biti še neke neznane prvine s takšnimi in takšnimi svojstvi, in nekatere je znanost res že odkrila. Ali v svetu življenja! N. pr. zakoni dedovanja, ki jih je začel znanstveno opazovati avguštinec Mendel (po 1843) in ki tvorijo danes posebno znanstveno panogo »mendelizma«. Ali v duševnem svetu! N. pr. zakoni razvoja otroka v mladostnika in mladostnika v doraslega moža. Poleg zakonitosti pa čudovita smotrnost! Za zakonitostjo in smotrnostjo pa nove in nove tajne! Čim bolj se uglablja človeški duh v naravo in vesoljstvo, tem globlje so globine. Svet je vedno skrivnostnejši. Kako primitiven je bil Aristotelov svet, kako poln tajn je naš svet! Kako ne bi ta skrivnostnost v zvezi z zakonitostjo in smotrnostjo pobudila duha, da se zamisli in vpraša: ali je res materializem in ateizem zadnji odgovor, ki ga daje znanosti narava? ali ni bolj upravičen znani izrek Bakona Verulamskega: Po-

vršen studij vodi morda v ateizem, a globlji študij vodi k Bogu! Prav tako je tudi z lepoto. Konvertit Verkade O. S. B., slikar, pravi, da lepota kdaj umetnika samega čudovito prevzame. »Morda zakolne ob lepoti«, pravi iz svojega izkustva med pariškimi umetniki, »a ta iskrena kletev je molitev, zahvala za to, da je Bog dal človeku toliko moč.« Mimogrede, a vendar dosti razločno je to resnico izrazil Vatikanski zbor, ko je dejal: Cerkev nikakor ne prezira ugodnosti, ki jih donajajo človeštvu svetne znanosti in umetnosti; še več, Cerkev ve, »kakor so umetnosti in znanosti od Boga, Gospoda vednosti, izšle, da tako, če se prav goje, k Bogu z njegovo pomočjo vodijo«.

Svet, ki je o njem govoril Kristus kot o nečem, kar je zlo, ni božje stvarstvo, ni fizični svet, ampak le svet človeške izkvarjenosti, neurejeno razmerje ljudi do svetnih dobrin, pohlep, napuh in pohot. Svetna znanost in umetnost pa ni da bi morali služiti temu res Bogu sovražnemu svetu. Tudi Pavel, ko je govoril o minljivosti sveta, ni hotel zabraniti umerjene rabe svetnih dobrin, temveč je le hotel urediti naše notranje razmerje do njih. Zato ni dejal: ne uživajte sveta, ampak: »kateri uživajo ta svet (naj bodo), kakor bi ga ne uživali!« (1 Kor 7, 31.)

Seveda lažizanost in nazoviumetnost lahko odvrneta človeško srce od Boga. Toda vprav to je močan razlog, zakaj naj katoličani še prav posebej goje svetno znanost in umetnost. Ako bodo katoličani na višku svetne znanosti in umetnosti, se bosta morali lažizanost in nazoviumetnost sramotno skriti, vsekako pa ne bosta imeli tiste moči kakor tedaj, ko brez kontrole samovoljno vladata nad duhovi in srci.

Jasno je pa zopet, da ni vsak za vse, ne vsako zvanje za vsakega. So razni tipi ljudi: so mistične duše, so močno aktivni značaji; so bogomiselna srca, ki se obračajo od sveta k Bogu, da le v njem žive, so bogomiselne volje, ki se obračajo od Boga k svetu, da ga po božji podobi prestvari; so, kakor pravijo znanstveniki, »svetobežni« in »svetotežni« ljudje.⁵ So ljudje, ki jim življenje ne daje odmora za znanstveno in umetniško delo. So tudi ljudje, ustvarjeni za svetno znanost in svetno umetnost.

⁵ Prim. o tej priliki lepo (le še premalo jasno izklesano) delo: Rademacher A., Religion u. Leben. Ein Beitrag zur Lösung des christlichen Kulturproblems. Freiburg im B. 1926. R. loči »den religiös-mystischen« in »den religiös-aktivistischen Lebensstil«, riše obeh prednosti in nevarnosti in mu je »der weltzugewandte Heilige« »die ideale Forderung der Gegenwart«.

»Pusti peti moj'ga slavca,
kakor sem mu grlo vstvaril!«

Ako bodo katoličani, kateri so v to poklicani, v živahni tekmi z drugimi resnimi znanstveniki in umetniki gojili svetno znanost in umetnost, bodo že s tem dokazovali, da si nadnarava in narava, vera in znanost, religiozna in svetna kultura ne nasprotujejo, temveč da jih je mogoče združiti v lepem soglasju v veličastno sintezo. Ko to spoznanje prodre, bo zopet mogoča nova doba »krščanske kulture«, doba, ko se bo zopet ves kulturni razvoj vršil »sub specie aeterni«.

*

Rus Berdjajev je napisal silno delo o »zmislu ustvarjanja«. ⁶ To delo, polno duhovitosti, je sicer zavito v čuden misticizem (Joahima di Fiore, Jakoba Böhma in dr.), ki ga ni mogoče sprejeti, vendar obsega tudi mnogo globoke filozofije in velikih spoznav o človeštvu in krščanstvu. Ena takšnih spoznav je, da se morajo kristjani bolj udeleževati stvariteljnega dela. Misli, da je od tega celo odvisna bodočnost krščanstva. Humanizem je prignal kulturo do barbarizma. »Še enkrat mora Cerkev človeštvu rešiti duhovno kulturo.« Berdjajev misli celo, da bo »nevtralna kultura« vedno manj možna. Svet se vedno bolj loči na dvoje. Tako se bo moral tudi vsak človek odločiti. Če ne bo kultura krščanska, bo vedno bolj protikrščanska, Antikristova, satanistična. To je gotovo resnično o notranjih nagibih in namenih. Človek mora končno delati ali iz ljubezni do Boga ali iz ljubezni do sveta; zadnji cilj mu mora biti ali Bog ali kak malik. Glede kulture v objektivnem zmislu je pa to resnično vsaj na splošno in za velika ter najvažnejša območja. Mislimo na socialno stvariteljno delo, na uredbo človeške družbe! Tu je nevtralnost za dalje časa nemogoča: družba bo ali krščanska ali ateistična. Tako Berdjajev po pravici pravi, da bo moralo biti naše kulturno stvariteljno delo vedno bolj »pozitivno krščansko«. Treba bo »čim širša življenska okrožja« v svetu priboriti za Kristusa in njegovo kraljestvo. Ako bomo bežali pred svetom v tem zmislu, da bi zanemarjali stvariteljno delo v svetu, bomo le »prepustili usodo sveta in človeštva Anti-kristu«!

⁶ V nemškem prevodu: *Der Sinn des Schaffens*. Deutsch von Reinhold von Walter. Tübingen 1927.

ZAVOD ALI RODBINA?¹

Dr. France Goršič.

I. Odkod izhaja tako zvana občna zaščita mladine?

Charity is a semipublic function.

V Zedinjenih državah Severne Amerike so imeli že sredi 19. stoletja strokovno dognano in zelo razprojeno zaščitstvo, ki mu je bilo ime Charity. Leta 1877. so ustanovili prvo društvo za organiziranje zaščitstva, Association for Organising Charity, da bi, z organizacijskim delovanjem in brez običajnega podrobnega zaščitnega dela, zvišali delovno vrednost vseh tistih sil, ki so služile zaščitstvu, in pospešili razvoj in ukoriščanje individualnih sil zaščitencev. Ta začetek se je obnesel. Organizacijska društva za zaščitstvo so se množila. Iz teh društev je buknila deviza, ki je postala geslo pokreta v 19. stoletju, da je zaščitstvo napol državna naloga. Vrhunec tega gibanja je tako se glaseča resolucija narodne konference v Atlanti iz l. 1903. (National Conference of Charities and Correction), ki je le to z besedami precizirala, kar je bilo kot občno mnenje že v veljavi.

Dve vrhovni načeli sta prevevali ameriško zaščitstvo. Prvo načelo je bilo prostovoljno sodelovanje. Drugo načelo pa je bilo prizadevanje za sistematično prostovoljne zaščite, na trdnih načelih zgrajene, vedno nazaj do prvih vzrokov raziskujoče. Kot pravo metodo so brez oklevanja označili takrat novotarsko, sedaj že popolnoma vsednjo in potrjeno sociološko metodo. Za svojo prvo nalogo so proglasili proučevanje življenja. S tako dobljenimi spoznatki naj bi bilo združeno metodično ravnanje z življenskimi odnosi. Iz teh naporov se je pojavila visoka znanstvena literatura, ki je teoretično predelovala misli in težnje, ki so se pojavljale v govoru in pismu.

Veleznačilno in tisto, kar loči kontinent od Amerike, je, da Amerikanci vede ne postavljajo v neke vzvišene teoretične

¹ Literatura: Dim. I. Stojanović, Pitanje o smeštanju dece. — Jel. S. Andrić, Kako da zbrinemo našu decu. — Isti, Smeštanje dece. — Isidor Mò, Zaštita dece u Saveznim Državama. — I. M. Baernreither, Jugendfürsorge und Strafrecht in den Vereinigten Staaten von Amerika.

sfere; nego znanost stoji pri njih v tesnem razmerju s prakso. Njihova socialna veda zajema iz tega, kar se godi, ter vpliva na tisto, kar naj bi se godilo. Tole vzajemno učinkovanje je posledica in bistvo demokratizirane znanstva. Vsepovsod so se znanstvenopraktične združbe na kongresih izrekale za podvedbo zaščitne politike pod gotove osnovne ideje, za uvedbo družbenih funkcij v podvedbeni okvir in za včlenbo teh novih poslov v državno in komunalno upravitvo v vsaki posamezni državi. Znanstvo in praksa sta imeli premagati zgodovinske in birokratske ovire.

Glavni uspeh teh naporov je bil, da so dospeli do enotnega načela in do postopnih metod: zaščita dece in mladine jim je del vzgojnega sistema. Na načelno skupnost so polagali največji pomen. Zakaj enotnost načela naj bi jim razgibala federativno zakonodajo. Pri uvajanju praktičnih metod pa naj bi vladala opreznost, ne kar načelna enotnost, zakaj nikjer se ne bi smele uvesti institucije, ki nanje prebivalstvo še ne bi bilo pripravljeno tako, kakor je za to stvar treba, češ, kjer državljani niso dovolj razbistreni, tam se ne bo nadejati, da bodo uspehi veliki.

Leta 1912. so ustanovili za vse države unije centralni urad za državno zaščitstvo dece in mladine v obliki samostojnega oddelka ministrstva dela (U. S. Departement of Labor). Dečji urad — Children's Bureau, tako so ga krstili — polaga svoje glavno prizadevanje v publicistiko in propagando ter raziskuje vse, kar se tiče blaginje in življenja dece. Kratko in jedrnato ukrepa v velikem slogu o zboljšanju telesnega in duševnega zdravja ameriškega podmladka, ki je Amerikancu najbolj važni faktor za razvoj narodnega in gospodarskega življenja države. Opozarjam, da poleg nacionalnega momenta poudarjajo gospodarski moment, zavestno podčrtavajoč osnovni pomen socialnozaščitnega dela za povzdig praktičnega gospodarstva. Dečji urad se s podrobnim delom sploh ne bavi. Njegova naloga je zgolj veliko delo, ki objema vse države unije.

Velika socialna prizadevanja našega stoletja gredo za enotnimi, na širok temelj postavljenimi organizacijami, ki so vsem namenjene. Tudi ameriški dečji urad je organizacija, ki je izvedena po načelu enotnosti in centralizacije. Skupni učinek more zvišati zgolj delovna koncentracija. Naj-

prej enotno prizadevanje, potem enotno mišljenje, hkonci enotna uprava, te etape razvoja niso naključne, nego stadiji programatičnega pokreta. Zgolj logična posledica tako zatetega načelnega programa je, da se osredotoči uprava v neki vrhovni upravni edinici ter da zavlada državni vpliv v obliki tako zvanega državnega nadzora nad vsemi institucijami, ki so v državi.

Med panogami, v katere se dandanes deli nova socialno-politična stroka, zaščitstvo, obrača unija največjo pažnjo na zaščito mater in male dece, potem pa zlasti na zaščito vsega podmladka, ki je materialne pomoči potreben. Tu, v področju tako zvane občne zaščite dece in mladine, je težišče vsega dela v tem, da se dajejo otroci v oskrbo lastni ali tuji rodbini, a pod dejanskim nadzorstvom državnih oblasti (sodišč, šol in tako zvanih zaščitnih nadzornikov, angl. probation officers). Izdatke za to obširno delo krijejo iz državnega budžeta ter enako velikih subvencij oblasti (grofij) in občin, deloma tudi iz doklad na davke, o čemer pa v okviru te razprave ni moči govoriti.

Kakor smo svoj čas iz Anglije prejeli državoznansko vedo, tako nam je v 20. stoletju angleška Amerika podelila kot del nove duševne tvarine svojo zaščitno politiko, ž njjo pa kar tudi že dognano znanstveno-praktično metodo. Oni del zaščitstva, ki naj vzkraj dejanskega nadzorstva državnih oblasti zaščiti celost vseh tistih otrok, ki so zaščite potrebni, vso občnost, imenujemo pri nas občno zaščito dece in mladine.

En sam pogled v naš zakon o zaščiti dece in mladine (z dne 28. februarja 1922. l.) in v uredbe, ki so bile že prej izšle, nas pouči, da si je naša občna zaščita za zgled vzela to ameriansko materialno dečjo pomoč, tako zlasti pojem občne zaščite, način oskrbe in državno nadzorstvo, ni si pa osvojila metode za pridobivanje sredstev, potrebnih v ta namen, tako da se je že kar v začetku borila z nezadostnimi sredstvi. V vsem ostalem je vpliv Amerike evidenten.

Naša bivša državna zaščita dece in mladine amerianskega vzora ni dosegla, ne samo zategadelj, ker ni imela enakih denarnih sredstev, marveč tudi zato, ker je, čim dlje na jug, tem bolj vztrajala na izključnem oskrbovanju

otrok v rodbini vsaj do 10. leta. Zavode je naravnost perhoreščirala. Bilo je pač glasov, ki so svarili, češ, tako ekskluzivno postavljen, mora princip rodbinske oskrbe pri nas odreči. Drugi pa so neuspehe, ki so se kar vrstili, pripisovali drugim momentom. Vsak dan je bilo bolj in bolj jasno, da naša državna zaščita ni kos ameriškimi nalogam. Ko so končno vso zaščito likvidirali, ni bilo mnogo solz po nji. Malokdo pa ve, kaj ni bilo prav in česa se nam je v bodočnosti ogibati.

II. O metodah občne zaščite.

Zaščitstvo se je v Severni Ameriki razvilo v družbi, ki si je pravna pravila sožitja novo ustvarjala, neovirana po starih tradicijah. Tesno družno delovanje svobodnih družbenih krogov in državnih oblastev je pospeševalo postanek čisto novih zamislov, ki so se konservativnim kontinentalcem kazali v magični luči čudes. Med novotami Amerike smo celinarji kaj kmalu opazili idejo, kaj je treba preosnovati, da bosta pravo in upravitvo služili zaščitstvu mladine. V ameriškem programu se nam je zdelo kar oboje prav, i princip kolaboracije samopomoči z državno pomočjo i princip vzgoje, občne, naknadne in prisilne. Enotnost ideje v teh točkah nam je imponirala.

Toda motil bi se, kdor bi mislil, da so se federirane države tako, kakor v ideji, združile tudi v metodi, nego značaj priselnicov, tla, podnebje, promet, meščanska vojna, politični boji in še drugi razlogi so razvili različne pogoje za socialni razvoj. So ena nacija te U. S. A. (United States of America), toda v tej naciji je po značaju državljanov in strukturi razmer različevati več skupin. Države Nove Anglije kažejo vse drugačen razvoj kakor države ob Tihem oceanu ali države na zapadu. Tudi je velika razlika med Novo Anglijo ter državami v sredini unije in zopet med temi pa med južnimi državami. Da se je v različnih delih unije razlikovalo tudi delo družbe in društev na poprišču mladinskega zaščitstva, nam mora biti torej kar jasno. Različne komponente ne dajo nikdar iste poslednice. Različni nazorji so se križali zlasti glede velikosti dajatev, ki naj bi jih nudila država, glede načina, kako je zaščitne naprave včleniti v občni zaščitni sistem, in posebno — to je za nas najbolj važno — glede metode, po ka-

ter inajbise vodilo, podpiralo, vršilo in nadziralo zaščitno delo.

Dotlej, ko je vodstvo prevzel Children's Bureau, so se, nekako konec prejšnjega stoletja, izcimile v glavnem štiri metode na ozemlju severnoamerikanske unije.

Prva metoda, imenovana new-yorška, je za svoje osnovno načelo proglasila subvencioniranje zasebnih zavodov s prispevki iz javnih sredstev ter načelo, da bi bila neumestna takšna štednja, ki ne bi spoznala resnice, da je napor države v prid zaščitenčev najbolj racionalna štednja. V državi New-York so to metodo uvajali od približno 1875. l. dalje (Children's Law, dečji zakon, je ločil zaščitstvo od uboštva). Nato se je razširila ta metoda v državah Maryland, Oregon, Delaware, North Carolina, Maine in New-Hampshire. To drago metodo, proti kateri je n. pr. finančni minister v Kaliforniji l. 1898. vložil ugovor radi ogromnih izdatkov za 55 zavodov v državi, to »razmetavanje javnih sredstev« so začeli nasprotniki pobijati kot »hipertrofijo zavodstva«, grajajoč pod tem geslom, da so zavodska poslopja prevelika in neustrezna, da je nadzor v zavodih pomanjkljiv, ter da je mešanica otrok preveč pisana, češ vse je tu na kupu, dobro in slabo, šolski zamudniki, vlačugarčki, berački, zanemarjenčki, zapuščenci in hudodelci.

Druga, tudi zavodska, prvi metodi sorodna metoda, le da propagira nekakšno decentralizacijo zaščitstva, je ohio-ska metoda. Izza leta 1866. so po zakonu grofijska oblastva pooblaščenca, da ob subvenciji države sama ustanavljajo in dotirajo zavode. Državni nadzor nad zavodi je bil v rokah posebnega odbora, ki ga je imenoval grofijski sodnik. Ohio je imel 88 grofij. Temu sistemu ohioske države sta se pridružili državi Connecticut in Indiana. Proti njemu je nastopil Homer Folks z uničevalno kritiko, češ, veliko število po vsej državi porazdeljenih zavodov vzbuja neodoljivo tendenco, da se množe vrste mladoletnikov, ki so državi breme; starši se zavajajo, da se od svojih otrok ločijo radi nezadostnih, čisto kar sramotnih razlogov; upravi nedostaja enotnega in učinkovitega postopka; uradniki teh grofijskih zavodov so manj izkušeni kakor uradniki, ki načelujejo drugim državnim zavodom.

Tretja metoda, ki si je v drugi polovici 20. stoletja priborila zmagó za zmagó, je nastala v državi Massachusetts. Zavestno se je postavila proti zavodskima metodama. Njen karakteristikon so tako zvaní državni varovanci, Wards of the State, in pa njih zaščitna nega izključno v rodbinah. Pristaši te metode dobro vedo in kar sami naglašajo, da je potrebni korrelat zaščite po rodbinski vzgoji prvič pravilna izbéra rodbin, drugič pa nadzorovanje nastanjencev. Puritancu je rodbina liki prirodni zakon. Po njegovem mišljenju tvori tako naravno sredino vzgoje, da je uverjen, da izven rodbine zdravega življenja in dobrih npravstvenih učinkov ni. Le v rodbini se dajo vse telesne in duševne moči dobro izobraziti. Le po tem potu da postane človek npravstven, jak in za samostalnost sposoben. Ako iztakneš dobro rodbino, ki jo poznaš, ako takšna rodbina sprejme otroka, in ako vzgojo efektivno nadzoruješ, tedaj s to tvojo zaščitno metodo uspešno ne bo tekmovala nikaka zavodska metoda. Država Pennsylvanija je v začetku tega stoletja pristopila k tej zaščitni metodi, ki jo je izvedla s pomočjo zaščitnih društev. Prednjačilo je mesto Philadelphija.

Četrta, tako zvana michiganska metoda, loči predvsem zanemarjene otroke od otrok, ki so kaznovanju zapadli, ter priporoča za te in za one zavode, toda dočim ostanejo kaznjenci v zavodih, kakor zahteva zakon, je zanemarjence v zavode sprejemati le začasno, pa jih čimprej nastanjati po rodbinah. Bivanje v državnem zavodu naj traja le dotlej, da se otrok izkoplje iz najhujšega, spoznavši snažnost, dobivši zdravo hrano in pravo nego, prejemši čedno obleko in najbolj potrebne nauke. Tudi pri tej metodi je težišče v nadzorovanju otrok, ki so po rodbinah in se zovejo children of the state. Leta 1874. so ustanovili prvi državni zavod po cottage-sistemu s kotažami za 24—30 otrok. Ta metoda je kompromis med zavodskima metodama New York in Ohio pa metodo Massachusetts. Hvalili so jo vsevprek, da obavlja koristno delo. Michiganu so se pridružile države Nevada, Iowa, Minnesota, Wisconsin, Texas, Kansas, Montana, Colorado, Nebraska, Alabama. Vrzel te metode pa je bila že izpočetka velika in ista, ki jo opažamo kesneje in celo še dandanes v Ameriki, da se je namreč zaščita imperativno nehala z dopol-

njenim 16. letom varovančevim. Več ko 16 let stare zaščičence vračajo grofijam, ki so jih poslale v vzgojo, ne da bi prišla za te ubožce v poštev rodbinska odgoja.

V teh štirih skupinah se je v glavnih obrisih gibal razvoj zaščitstva v Severni Ameriki ob koncu prejšnjega in ob začetku sedanjega stoletja. Leta 1912. je dečji urad, federativni Children's Bureau, odločno stopil na stran massachusettskega sistema, ki je dobil v Ameriki ime: novi pokret. Razlogom puritancev, ki govorijo za ta sistem, je treba dodejati še razloge, ki so jih proti zavodom uveljavljali krogi, ki so igrali v zaščitstvu prvo ulogo. Življenje v zavodu da je vobče in zlasti za otroka nenaravno. Zato da ga napravi, da je za ta svet nesposoben. Ker dobi v zavodu vse, česar potrebuje, si ustvari otrok neko vagnjo predstavo neke višje moči, ki za vse skrbi. Posledica da je zaključek: kdo se bo pehal in napenjal? Mesto da bi se ojačile, se sile na ta način okrnejo. Otrok zabrede v brezmočnost. Kako naj se brani proti rodosti življenja, ko ga kesneje vržejo venkaj v svet? Žalosten da je konec teh slabcev. Na ves glas da je treba svariti pred polomom nesamostalne vzgoje na državne stroške.

V naši državi seveda ni bilo takega razvoja v tej panogi zaščitstva, kakor je bil v Ameriki. Vendar pa je bilo dokaj zavodov za zaščito podmladka še pred svetovno vojno. Čim bolj na sever si šel, tem več zavodov si našel. V Srbiji, kjer je bila vojna vse razdrla, so nekaj zavodov ustanovile okupacijske oblasti, nekaj pa vnanje misije, ki so zavodski način oskrbe zategadelj izbrale, ker kaka druga oblika zaščitne oskrbe sploh mogoča ni bila, saj je manjkala vsaka občna, zlasti vsaka upravna organizacija. Ta zaščita je bila docela naključna, nesistematična. V zavod so sprejemali in tamkaj oskrbovali vojne sirote, ki so se prijavile. A tudi na Hrvatskem in v Sloveniji ni bilo dosti bolje. Nesistematičnost pri podeljevanju zaščite je prva skupna značilna poteza vsega jugoslovanskega zaščitstva. Druga njegova značilnost pa je zavodski princip v obliki, ki je newyorški metodi najbolj slična.

In v času, ko smo stali še na začetku najbolj enostavne zavodske zaščite, je bila brez vsakega prehodnega stadija na naša tla prenesena ameriška massachusettska metoda ali tako

zvani novi pokret zaščitstva. Če je ta pokret celo v ameriški uniji svet pretresel, dasi so imeli pripravljene že desetletja stare kompromisne formule, ali se je mogel pri nas isti pokret drugače pojaviti, kakor v premi opreki z zavodi? Ekstremna sistema sta se spoprijela. Od vsakogar, ki ga je zaneslo v te valne kroge, so zahtevali, da se izreče za zavod ali za rodbino. Tretje možnosti ni bilo. Nekateri so hvalili koristi te in grajali nedostatke one metode, drugi so oponašali škodljivost one ter naglašali blagodat te metode. Stopimo za obojimi in seznanimo se sistematično z razlogi in protirazlogi teh in onih!

III. Zavodski sistem.

Po naziranju pripadnikov zavodskega sistema ni zaščitstva brez tehnične organizacije. Najbolj popolna tehnična organizacija, ki jo je človek izumil kot napravo, kjer dobi otrok nego, vzgojo, pouk in izomiko za življenje, so zavodi, ki so pravico eksistence že zdavnaj s tem opravičili, da so odgojili dosti socialnih in koristnih elementov, velikansko število dobrih in sposobnih državljanov.

Pro-razlogi teh zagovornikov so zlasti nastopni: 1. Zavod nudi možnost, da se neutegoma odstranijo vsi vzroki, ki so bili pravilnemu razvoju otrokovemu na poti. Zakaj otroka je treba kar iztrgati iz sredine, v kateri strada in berači. Le na ta način se da radikalno odstraniti vzrok propadanja mlade generacije. Dalje je treba, da se prav tako radikalno izboljšajo življenjski pogoji otrok, ki so v zaščito sprejeti. Nikjer drugje nego zgolj v zavodu more zaščita svojim varovancem, če jih je več ali celo mnogo, nuditi udobno stanovanje, zdravo hrano in dobro vzgojo. Ni ga drugega nadomestka za lastno rodbino, sorodnike in tistega človekoljuba, ki bi bil morda dober rednik, a se temu poslu ne more posvetiti, ker se sam bori za obstanek svojih ljudi, nego zavod, ki so ga ustrezno uredili in ga dobro upravljajo. Tak zavod zmore vse. Drugega, njemu ravnega pomočka ni. Da vzgoja v zavodih ni individualna, ugovarjate? Na to, pravijo, je prvi naš odgovor ta, da vzgoja pri nas ni individualna niti v šoli niti v rodbini. Zato kar molčite! Zavodska vzgoja je najmanj toli dobra kakor odgoja pri delavcu ali kmetu. Celó mnogo boljša je.

2. Vzgoja v zavodu je najbolj efektivna. Zato tudi ni lahka. Ali treba je zavodskega osebja, ki je strokovno dobro usposobljeno in vrlega značaja. Ni, da bi se z vzgojo bavili nevedčaki, pa najsi jih vodi najbolj plemeniti namen. Dobrodelnost in državna uprava naj poizvedujeta o otroku samo enkrat, takrat, ko gre za otrokov sprejem v zavod. S tem je delo i dobrodelnosti i državnih upravnih organov zaključeno. Odtlej prevzemo stvar strokovnjaki v svoje roke. Tak strokovnjak, ki je po značaju vrl človek, bo svoji nalogi pač bolje kos, ko delavec, kmet ali celo rednica, ki se obrtoma bavi s prehrano otrok, ki jih dobi po zaupljivosti netrdno organiziranega zaščitstva. K vsemu temu pa moraš prišteti še ta važni moment, da se varovanec naglajе usposobi za samostojno življenje, ako ga izučiš kakega obrta. Obrt je poprišče, kjer se zavodi naravnost odlikujejo.

Kadar so po preiskavi kje dohnali, da je zavod za to odgovoren, da je njegov bivši gojenec antisocialen element, vselej so dokazali tudi to, da je bil zavod začasen ali da so ga vodili nestrokovnjaki ali da se je med strokovno osebje vrinil nemoralnež ali da niso postopali metodično v tem, da se gojenci niso sprejemali pod neobhodno in edino pravilno to indikacijo, da je otrok zanemarjen in da mu je zato treba zaščite, ampak iz različnih drugih razlogov, ki nimajo z metodičnim zaščitstvom nobenega stika. Ne kaže, da bi se bavili s posameznimi primeri nemetodičnega sprejemanja v zavode, ker ni naš namen, komu kaj oponašati. Sicer je pa resnično tudi to, da zavodi ne delajo čudežev. Ni izključeno, da se pri kakem zakrknju ne dajo doseči uspehi. Saj se povsod v življenju kaj izmaliči. Hudodelca odgoji včasih najbolj fina rodbina.

Ako se sme kak zavod oponašati z osebjem, ki se z vsemi močmi plemenito žrtvuje za stvar, more li kdo takemu zavodu očitati, da njegovo delo ni koristno?

3. Zavodi se dajo najlože upravljati. Izmed vseh administracij občnega in specialnega zaščitstva je uprava zavodov najbolj trdna, gotova in prigledna. Tako je ustaljena, da zavodsko zaščito lahko povsod oživotvoriš, dočim potrebuješ n. pr. za nastanjanje otrok v rodbinah, ako ga hočeš vršiti sistematično, velikega aparata s kompliciranim kolesjem, še večjega pa za nadzorovanje ponastanjenih otrok in dotičnih rodbin.

Nasprotniki zavodskega sistema priznavajo, da je administracija lažja, ugovarjajo le argumentu, ki se reklamira v prilog zavodstva iz okoliščine, da so se Srbi v času emigracije in pa inostranske misije v Srbiji vsaj v prvem času po vojni posluževale zavodskega sistema. Ako je vse razdejano in desorganizirano, ni moči mase otrôk drugam spraviti ko v zavode. To velja za doma, še bolj pa za kraje, kjer si med tujci. Toda tu gre za z a č a s n o i z j e m o, ki je le relativno, le dotlej pravilna, dokler trajajo neobične razmere. V urejenih razmerah pa da ni zavodov organizirati za drugo deco, ko za tisto, ki se radi posebnih hib v osnovi ne da drugače vzgojiti in izobraziti, ko po specialni metodi, ki je izvedna le v zavodu. Naravno je, da je število zavodov v Srbiji in Črni gori, po vojni prvotno 40, padlo kar na številko 16, čim so se notranje razmere malo uredile. Inostranske misije pa so začele v istem času tudi pri nas, dasi še nismo imeli nikake širše občne zaščite ali pa mogoče baš zato, propagirati tako zvani kolonijski sistem, namreč kolonije za večje število otrok kot obliko zaščitstva, ki tvori dober prehod k rodbinskemu sistemu, v čigar okviru ima pravico eksistence. To da bi bil pravšen zametek za kader zaščitnih nadzornikov ali poverjenikov. Vsa ta fakta da govore za rodbinski princip in proti zavodstvu, ki je kot najnižja stopnja zaščitstva začasno in relativno opravičeno zgolj toliko časa in tam, kjer prebivalstvo še ni zrelo za višje stopnje zaščitstva.

Krenimo sedaj h k o n t r a - r a z l o g o m, ki jih navajajo nasprotniki zavodskega sistema!

a) Z a v o d s k i s i s t e m j e n e z a d o s t e n, k e r n i o b č i. Obči sistem zavodstvo sploh postati ne more. Ako je namreč res, kar trdijo pripadniki tega sistema, da se deca iz bede iztrga in dobro zaščiti zgolj v zavodu, tedaj bi morali dobiti toliko zavodov, da bi bilo v njih dovolj prostora za v s o d e c o, k i j e z a š č i t e p o t r e b n a. Le v tem primeru bi bilo zavodstvo prava metoda občne zaščite. Da to ni mogoče, so izkusili že Amerikanci. Ako največji bogatini tega niso zmogli, kdo naj se potem tvega ustvariti »zavodsko hipertrofijo«?

Spoznavši neprikladnost sredstva, so se pristaši skopali nad princip občnosti, ki so ga zamenjali s tako zvanim principom korenitega odbiranja. Uče namreč, da je

treba pri izberi otrok temeljito postopati in vsakega otroka izločiti, ki bi se o njem dognalo, da zanj javna zaščita ni absolutno potrebna. Le za otroka, pri katerem bi se izkazalo, da je javne zaščite absolutno potreben, bi bilo treba vse storiti, da se pravilno razvije in dobro pripravi za samostojnost v življenju, to je, le takega otroka je sprejeti v zavod.

Najprej se zaletavajo nasprotniki v kriterij absolutne potrebe, ki je zares labilen. Tu da so vrata na stežaj odprta za krivice in samovoljnosti in concreto, ki se ne bodo dale popraviti, ker bo odlok formalno pravilen. Toda hujši je očitek, da se s principom korenitega odbiranja gazi princip občnosti. Čim je priznано, da zavodstvo ni kos nalogi občne zaščite, je treba iskati drugega prikladnega sredstva za dosego cilja, nikakor pa ne gre taktičnim razlogom žrtvovati vrhovni princip, ki je znanstveno ustaljen in formuliran. Kje je občnost, ako se ščiti le nekakšna elita otrok? In niti vsa elita ne bi bila zaščitená. Nemogoče bi bilo, v poizvedovanje privzeti vse otroke, ki bi apelirali na občno zaščito, nego poizvedovalo bi se pač le toliko časa, dokler ne bi bilo zadnje mesto v zavodih zasedeno. Koliko elite bi ostalo zunaj zavoda in oblegalo vrata zaprtega pribežališča! Skratka, po tem principu ostane mnogo zaščite potrebne dece nezaščitené, vmes tudi mnogo elitne dece. Izdaja vrhovnega načela se naravnost kruto maščuje. Kriterij sposobnosti za sprejem v zavod ni metodično pomagálo iz zadrege, nego rekvizit docela subjektivnega gledanja, ki občno zaščitstvo v glavnih tezah (primeri ženevsko deklaracijol) zelo kompromitira.

Skratka, nasprotniki zaključujejo neizprosno, da je sistem zavodov za cilje občne zaščite nezadosten in neprikladen, da pa je sprejemljiv za cilje specialne zaščite, z drugo besedo, za vzgojo in obrazbo telesno in duševno defektnih otrok.

b) Sistem zavodov se ne da financirati. Treba bi bilo ogromnih novcev i za gradnjo in opravo velikih poslopij i za upravljanje institutov, ako bi se naklonila zavodska zaščita vsem zaščite potrebnim otrokom tako, da bi bilo ustrezno duhu mednarodno utrjenih tez občne zaščite. Letni budžet vsakega posameznega zavoda znaša toliko, kolikor je treba, da se po rodbinskem principu oskrbi najmanj šest do osemkrat toliko otrok, nego jih je v dotičnem zavodu.

Pristaši zavodstva zavračajo ta ugovor s tem, da kritizirajo financiranje, ki je potrebno za nastanjanje otrok po rodbinah, češ, ako se vrši nastanjanje po rodbinah tako, kakor treba, tedaj da je ta način zaščite dosti dražji, nego zidanje in vzdrževanje zavodov. Saj ni dovolj, da dobi rodbina neke novce za otroka, marveč treba da je dati tudi pomoč rodbini, v kateri otrok živi. Brez pomoči rodbini je pomoč otroku iluzorna. Oboje je pa zelo drago, tako da tudi po tem načinu nikoli ne bo mogoče oskrbeti prav vso deco, ki je zaščite potrebna. Ako se temeljito izvede, je vsaka izmed obeh metod zelo draga. Toda če je stvar takšna, tedaj se bo vendar odločiti za zavode, ker se v njih zlo kar odpravi, ne pa le nekako deloma leči. Zato sta država in družba dolžni, da dobita kritja za zavode, ker pribavljata hkratu sredstva za materialno povzdigo državljanov, za povznos živega kapitala delovne moči, za stvar, ki bo vrgla obilo obresti. Vzdrževanje dece v rodbinah pa je i ob sebi dražje celo tedaj, ako bi bilo dovolj rodbin in sredstev. Oskrba v malem da velja vedno znatno več, ko oskrba v velikih zaednicah, n. pr. v zavodih. In če prišteješ še dejstvo, da mora vsak otrok imeti vse pogoje za svoj pravilni razvoj, potem je jasno, da je rodbinski oskrbi otrokovi votirati mnogo več ko zavodski oskrbi otrokovi, toliko pač, da se vsej dotični rodbini omogoči normalno življenje. Takšno financiranje bi bilo dražje ko zavodi. Državo bodo stale sirote v zavodih manj ko sirote v rodbinah.

Težave financiranja zavodov se dajo izdatno omiliti s samoproduktivnostjo zavodov, češ, treba je zgolj delovno silo mladine izkoristiti, brez dvojbe racionalno, vendar pa tako, da bo vsak zavod od javne pomoči sploh, zlasti od države čim najbolj nezavisen. Zavod ne sme postati tovarna, a velika zadruška naj bo, kjer sodeluje vsak član toliko, kolikor znaša njegova telesna in umska sposobnost. Temu ugovarjajo nasprotniki zavodskega principa, da jih izkušnja uči, da se da racionalnost doseči le v tistih zavodih, kjer delajo odrasli gojenci za premijo in oskrbo po istih ali vsaj sličnih pravilih, ki veljajo za industrijske delavce vobče. Lep primer za to so slepški zavodi nemškega tipa. Toda v dečjih zavodih da to ni izvedno. Zavodi, v katerih dela mladina, so kvečjemu toliko produktivni, kolikor sami konsumirajo, primeri čevljarske.

krojaške in mizarske delavnice v naših zavodih! Ti zavodi imajo pač le vajence, ne pa delavcev.

V prilog zavodstva se slednjič propagira ideja, ki spominja na ohiosko metodo, ker zasleduje cilj, da bi se stroški ustanavljanja in vzdrževanja zavodov razdelili med državo, oblasti in občine, a pri tem naj bi bilo vse organizatorno delo osredotočeno pri oblastnih samoupravah. Zavodi naj bi se osnavljali po trdnem načelnem programu ob subvencijah države in prispevkih občin. Za občine bi bilo treba določiti ključ po sorazmernem številu gojencev, ki so v posamezne občine pristojni. To da bi bil hkratu dober način, da bi se za zaščitstvo podmladka zainteresirali in k delovanju pritegnili široki krogi. Sto občinam da je lahka stvar, kar eni občini ni mogoče. Oblastne samouprave naj bi organizirale svoje posebne dežje urade ter angažirale vse občine svojega teritorija, da bi točno plačevale repartirane kvote.

Ni tajiti, da tiči v ohioski metodi velika sila.

c) Glavni ugovor proti zavodskemu principu je ugovor, da je zavodska vzgoja inferiorna. Preko nemške in avstrijske socialistične literature se je splošno vgnezdil tako zvani očitek kasarnskega duha.

Tega očitka Srbi deloma niso razumeli (Jel. S. Andrić), saj so kar aprioristično izjavili, da v kasarnosti ne uzo nikaškega zla, češ, demokracija ni vse, zlasti ne takšna, kakršno imamo in sprejemamo mi. V Srbih da je ravno kasarna rodila največ tistega duha, ki je navdahnil toliko herojev za dela, s katerimi so se Jugoslovani zopet in ne baš slabo uvedli v zgodovino. Kasarna da znači odsihdob najboljšo in najbolj čisto organizacijo Srbov. Zato da naj le bodo zavodi — kasarne i za mladino... Da gre tu za preprosto besedno igro, namreč za istovetenje besede »kasarna« kot tercija comparationis, torej za netočno zaključevanje, spozna takoj ne le azilolog, ampak vsak neveščak, ki mu je znano naziranje amerikalanskih puritancev. Očitek kasarnosti se ne sme razumeti po besednem pomenu, nego tako, da zavod — tako izvajajo socialisti svoj ugovor — očuva le telo, da pa ubija dušo, ovira individuov svobodni razvoj, ga odgaja po kopitu, ga pokaluplja, ga ugreza v neukost sveta in ljudi, ga vzgaja za nedelaven in protisocialen element. Zato da sme biti zavodska vzgoja le izjemna zaščitna metoda za defektno deco, ki se v rodbini ne da vzgojiti, niti

izven zavoda za življensko delo usposobi. Vso normalno deco pa, ki se lahko vzgoji in izobrazi brez zavoda, da je treba tega »kasarnskega« vzgajanja osvoboditi.

(Konec v prihodnjem zvezku.)

OBZOR.

Fašistični sindikati.

Dr. J. Ahčin.

Fašizem se navadno predstavlja svetu kot velika idejna revolucija. Fašistični pisatelji nič ne oklevajo, da ne bi vzporejali okto-brskega pohoda na Rim 1922. leta z veliko francosko revolucijo. Politične in socialne reforme, ki jih je fašizem izvedel v teku šestih let, niso le docela preobrazile gospodarskega življenja Italije, tako pišejo, ampak bodo morale v prihodnjih letih po njih seči tudi vse druge države, ker one najizčrpnije odgovarjajo modernemu držav-nemu gospodarstvu. Ali so to običajni slavospevi naših sosedov na fašistični režim, ki poznano rabi mnogo in lepih besedi v svoje poveličevanje, ali pa gre vendarle za resnico? Laglje bomo odgovorili na to vprašanje in objektivneje bomo sodili značaj sedanjega faši-stičnega sindikalizma, ako prej pregledamo, čeprav le v glavnih potezah, zgodovino italijanskega strokovnega gibanja.

I. Položaj italijanskih strokovnih organizacij pred fašizmom.

Delavsko strokovno gibanje v Italiji je precej poznega izvora. Ko je imela Anglija prva strokovna udruženja že okrog leta 1845., jih najdemo v Italiji šele v zadnjem desetletju preteklega stoletja¹. Temu so bile vzrok posebne prilike italijanskega delavstva, ki je bilo povečini zaposleno v obrti in raztreseno po kmetijah in je bil razmeroma le mal del zaposlen v industriji. Razumljivo, da je to močno oviralo tesno strnjeno skupno organizacijo. Saj ima Italija še danes v pretežni večini agrarni proletarijat.

Poleg tega je bilo italijansko delavstvo politično in kulturno izredno zaostalo. Moške kulture so bili povečini njegovi gospodarji

¹ Literatura: Ivanoe Bonomi, *Dal Socialismo al Fascismo*. Roma 1924. — Balbino Giuliano, *L'esperienza politica dell'Italia*. Firenze 1924. — Alfredo Rocco, *La dottrina del fascismo ed il suo posto nella storia*. Milano 1925. — Costamagna, *Diritto corporativo italiano*. Torino 1927. — G. Baldesi, *Sindicalismo fascista*. Torino 1924. E. della Torre, *Il concetto sindacalista dello Stato*. Firenze 1925. — Zangara, *Rivoluzione sindacale*. Roma 1927. — N. Gianturco, *La legislazione sindacale fascista e la riforma costituzionale*. Firenze 1926. — D. Mele, *L'economia corporativa*. Napoli 1927. — Luigi Ferrari, *Le régime fasciste italien*. Paris 1928. — Giuseppe Bottai, *La carta del lavoro*. Roma 1927. — Besedilo zakonov je objavil Ministero delle Corporazioni v Rimu 1926 pod naslovom: *Disciplina giuridica dei rapporti collettivi del lavoro*.
² Prim. Jos. A. r e n d t S. J., *Le mouvement ouvrier* (Bruxelles 1928) 35.

in zato daleč od njega. Revolucionarne ideje, ki so pripravljale in izvedle združenje Italije, niso izhajale iz delavskih in kmetijskih vrst. Risorgimento je delovno ljudstvo komaj dojmilo. Saj je čutilo le to, da prehaja izpod nekdanjega gospodstva španskih, francoskih in avstrijskih grofov pod oblast domačega italijanskega veleposestva, ne da bi moglo zaznati kako bistveno spremembo v svoj prid. Edino duhovščina je živela med ljudstvom. Toda duhovščina, ki je v bojih za zedinjeno Italijo in upostavitev savojske dinastije povečini vztrajala ob strani papeža, je bila sama za dolgo vrsto let izločena iz vsakega političnega vpliva³.

Ker je torej delavec in kmet ostal brez vsakega posrednega ali neposrednega vpliva na upostavitev in oblikovanje nove kraljevine, se tvoritelji nove ustave tudi niso čutili obvezane, da bi se v zakonodaji kaj posebno ozirali na delovni stan. Delavec in kmet zanje ni bil aktiven političen element. Zato so ga hladnokrvno izročili v eksploatacijo veleposestvu, ki je v teku desetletij iz italijanskega delavca napravilo enega najbolj zaostalih stanov v Evropi.

Prav nič se zato ni čuditi, ako je bil italijanski mali človek proti svojim gospodarjem sovražno razpoložen. Če je to sovražnost do oblasti mogla še kaka stvar stopnjevati, so bili davčni eksekutorji raznih meščanskih vlad, ki so brezobzirno in nasilno izterjavali davščine od itak revnega ljudstva. Kakor hitro je torej preprosti narod prišel po splošni volivni pravici do politične moči, se je njegova volja takoj javila sovražno proti vladajočemu razredu. Socialistično doktrino razrednega boja so hitro razumeli in takoj spočetka je socialistom uspelo ustvariti močno strokovno organizacijo⁴. Kot vzorec jim je lebdel pred očmi klasični angleški »trade-unionism«. Po zgledu laburistov so tudi oni 1912. leta ustanovili delavsko stranko, ki naj bi delavstvo politično zastopala v parlamentu. Toda socialistom je bilo nemogoče, da bi po angleškem vzorcu pripravili svoje mase tudi h konstruktivnemu delu. Duh revolucije in anarhije, ki se je v stoletni trdi podložnosti nabral v duši, je silil neprestano na dan in uničil vsak poizkus voditeljev, da bi aktivno sodelovali na oblasti⁵. Znana je usoda reformnih socialistov, ki so v juniju 1913. leta v Reggio Emilia ustanovili samostojno stranko. Oficialni socialisti so jih namreč radi njih zmernosti in »breznačelnosti« izključili iz stranke. Ta frakcija, kateri se je politika oficialne socialistične stranke zdela preveč ekstremna, je štela v svoji sredi nekaj uglednih in popularnih mož, kakor so bili Bissolati, Bonomi, Cabrini. In vendar: po nekaj mesecih so jim skoraj kompaktno ušli vsi člani nazaj v oficialno stranko, ker je ta vodila bolj radikalno politiko.

Socialistični sindikati (Confederazione generale del lavoro) so bili ustanovljeni kot politično nezavisna organizacija. Toda po letu

³ Prim. Ferrari o. c. 225 nsl.

⁴ Prim. Winterer: Le socialisme contemporain (Paris 1901) 428 nsl.

⁵ Bonomi o. c. 27.

1912., ko se je ustanovila delavska stranka, je bila ta nezavisnost le še teoretična, ker je imela s politično stranko ne le skupne voditelje, ampak tudi isto idejno bazo marksizma in razrednega boja⁶.

Skoraj istočasno s socialisti, so pričeli tudi krščanski socialisti delavstvo strokovno organizirati. Enciklika *Rerum novarum* je dala bogato pobudo katoliškim sindikatom. V Piemontu, v Benečiji, v Emiliji in v Siciliji so katoliški sindikati, imenovani »beli« sindikati, skoraj postali resen tekmeec socialistične Delavske zveze. Medtem, ko so socialisti dobivali članstvo predvsem iz kmečkega delavstva (*braccianti*)⁷, iz tovaren težke železne in kemične industrije ter železničarjev, so beli sindikati združevali najemnike, male posestnike in veliko večino tekstilnega delavstva. Giolittijeve liberalne vlade niso nasprotovale sindikalizmu, vendar pa so podpirale predvsem socialistične organizacije. Kolektivne pogodbe je bila država pripravljena sklepati le s socialističnimi sindikati, dasi so v gotovih panogah bili beli sindikati močnejši⁸.

Povojna doba je obojnim strokovnim organizacijam prinesla velik razmah. V Italiji so delovali še posebni vzroki. Vojna s svojimi ogromnimi potrebščinami je Italiji šele ustvarila težko industrijo z mogočnimi centri v Milanu in Turinu. Življenje po vojašnicah, taboriščih in jarkih je vzbudilo med moštvom duha skupnosti, ki ga prej ločeni in razmetani po veleposestvih niso poznali v toliki meri. Sindikati so se jim zdeli najbolj pripravno sredstvo, da se dvignejo do gospodarskega in političnega vpliva.

Toda vodstvo strokovnih organizacij ni bilo pripravljeno, da bi smotreno in pametno povedlo delavsko stvar do trajnih uspehov: ob tolikem navalu novega članstva je enostavno izgubilo glavo. Sindikati so silno rasli, a ni bilo uvidevnih in predvsem strokovno izvežbanih ljudi, ki bi se bili postavili avtoritativno na čelo delavskega gibanja. Prevladali so mlajši, sicer razboriti, a docela neizkušeni ljudje. Polastili so se vodilnih mest, ne da bi se prav zavedali odgovornosti pred delavstvom in še manj pred celotnim družabnim organizmom. Zgled Rusije je močno mikal in premnoži so se ogrevali za najbolj utopistične poizkuse. Socialisti, hoteči ustreči tudi ekstremistom, so improvizirali celo vrsto docela nesmiselnih štrajkov, ki so jim seveda ruinirali njihove strokovne blagajne, ne da bi si mogli priboriti kakih posebnih ugodnosti za delavstvo. — V kako nespretnih rokah so bili socialistični sindikati, vidimo tudi iz teža, ker so ob inflaciji, ki jo je država umetno povzročila, da je poplačala

⁶ Bonomi o. c. 38.

⁷ *Braccianti* (manualni kmetijski delavci) so najbolj značilni pojav onih pokrajin, ki leže ob Padu, v srednji Italiji in Siciliji. V bogatih pokrajinah gornje Italije je velika večina zemlje v lasti veleposestva (*bonifiche*), ki ga obdelujejo s kmetijskimi delavci, ki se pogode za vse leto (*braccianti obligati*), ali pa le za določen čas ob žetvi, trgatvi, košnji itd. Malih samostojnih posestnikov je malo. Nekaj več je takih, ki so zadržano, po samostanskem zgledu, udeleženi pri solastništvu (*partecipanze*). Prim. Ferrari o. c. 226.

⁸ Ferrari o. c. 228. 232.

notranje upnike, socialisti zamudili pravi trenutek, da bi uredili svoje finance. Bonomi sodi, da so po velikem splošnem štrajku meseca avgusta 1922, ki so ga socialisti povzročili kot protest proti fašizmu, — popolnoma brezuspešno sicer, — njihovi sindikati bili gospodarsko docela uničeni⁹.

Beli sindikati so stali dosti bolje. Sicer se je tudi pri njih občutilo pomanjkanje sposobnih ljudi in smotrenega vodstva. Vendar so ostali na realnih tleh in niso sledili ekstremom socialističnih sindikatov. Trdno so se vkoreninili zlasti med obrtništvom in med malimi kmečkimi posestniki in najemniki. Vsi ti so imeli več zaupanja v njihov program kakor pa v socialističnega, ki ni prikrival boljševiskih in protiverskih teženj. Beli so še naprej obdržali superiornost pri tekstilnem delavstvu, a vzeli so socialistom monopol pri železničarjih, pri železovolivniškem delavstvu kakor tudi v drugih strokah. »Izvrstno zaščito in jamstvo za uspeh so krščanski sindikati dobili v novoustanovljeni Ljudski stranki (Partito popolare, 1919), katere socialni program so z navdušenjem pozdravili vsi srednji sloji, pa tudi delavci...«¹⁰ Leta 1922. je vlada pod pritiskom popolarov izdala odlok, s katerim se je strokovnim organizacijam priznala juridična osebnost pod pogojem, da se vpišejo na prefekturi¹¹. To je pomenilo velik napredek v strokovnem gibanju. Beli sindikati so tedaj šteli že nad en milijon članov.

Take so bile razmere v italijanskih strokovnih organizacijah, ko je prišel fašistični val. Vendar je treba pripomniti, da beli sindikati, kakor Ljudska stranka, niso uživali nedeljenih simpatij italijanskih katoličanov. Industrijci, konservativci, pa tudi gotovi cerkveni krogi so jo motrili le z nezaupanjem radi njene progresivne krščanske demokracije. Borila se je namreč čisto odkrito za udeležbo delavcev pri vodstvu podjetij in za udeležbo pri dobičku, s čimer naj bi se stopnjema nadomestilo zgolj plačilno razmerje delavca do podjetnika. Mnogim so se te in druge socialne ideje zdele presmele, napadali so jih in jim naravnost očitali boljševiskično inspiracijo¹².

II. Fašizem.

Kako je bilo mogoče, da je fašistični pokret prišel v tako kratkem času do tako izključnega gospodstva v Italiji? — Odgovoriti na to vprašanje v celoti, ni naloga pričujoče razprave. Zanimivo pa je, da je leglo fašističnega gibanja v sindikatih.

Omenili smo že, da so leta 1913. v italijanski socialistični stranki prevladali levičarji in da se je stranka cepila. Da so tedaj socialisti bili pripravljeni žrtvovati svoje desno krilo, so bili največ vzrok

⁹ Bonomi o. c. 45.

¹⁰ Bonomi o. c. 77.

¹¹ Odlok 22. okt. 1922. Povzet je po nemškem državnem zakonu z 18. apr. 1918.

¹² Razmerje med ljudsko stranko in italijansko duhovščino popisuje precej obširno Luigi Sturzo v knjigi *Popolarizmo e fascismo* (Torino 1924) 224 nsł.

sindikalisti, šibka, a skrajno fanatična in nad vse delavna skupina mladih revolucionarjev. Le ti so širili med delavstvom revolucionarne in anarhistične ideje, socialisti pa so se zbal za svoj prestiž, da bi jim že itak dovolj levičarsko razpoloženo delavstvo ne pričelo uhajati k sindikalistom, ako bi se oni pokazali preveč zmerne. Vlekel je že sam naslov »sindikalisti«, ki se je tedaj pojavil prvič v Italiji. Značil je, da so pristaši te struje za »direktno akcijo«, to se pravi, za revolucionaren nastop proletarijata proti vladajoči buržuaziji. Izjavljali so se proti vsaki direktni ali indirektni udeležbi delavstva »na življenju buržujske države«, kajti to le podaljšuje njeno življenje. Njihovo idejno ognjišče je bil napolitanski socialni krožek, ki sta ga vodila filozofa in politika Benedetto Croce in Antonio Labriola, oba miselno sorodna in idejno odvisna od naukov znanega francoskega socialističnega teoretika Georgesa Sorela. Sorel je bil nepomirljiv nasprotnik vsake kooperacije delavstva z drugimi sloji, vedno poudarjajoč, da to škodi borbenemu duhu delavskih množic. Ideje, ki so v Franciji ostale malo opažene, so v Italiji povzročile pravo revolucijo¹³.

Leta 1914, kmalu po pričetku vojne, so socialisti iz stranke izključili Benita Mussolinija radi njegove kampanje za udeležbo Italije pri svetovni vojni, in sicer ob strani antante in ne osrednjih velesil, s katerima je Italija tvorila trozvezo. Mussolini se je hitro orientiral in se takoj pridružil — sindikalistom, to pa zato, ker so oni zastopali isti politični koncept. Na tak način so revolucionarni sindikalisti dobili v svoje vrste moža, o katerem ni pač še nihče mogel slutiti, da bo čez nekaj let sebe in svoje dvignil na krmilo države.

Da bi laglje pobijali »buržujske« socialiste in njihove strokovne organizacije, so tudi sindikalisti ustanovili strokovno centralo: *Unio italiana del lavoro*. Med obema se je vnel neizprosni boj, v katerem je v glavnem šlo za to, kdo, bo bolj revolucionaren. In sindikalisti so nadkrilili socialiste, ker so zahtevali v svojem programu »mirotvorno in neoboroženo delavsko republiko na razvalinah buržujske družbe, ki bo člen velike evropske delavske republike...«¹⁴ Vendar so socialisti v splošnem držali svoje postojanke; kljub živahni agitaciji so sindikalisti ostali omejeni na nekatera industrijska središča gornje Italije.

¹³ G. Sorel, *L'avenir socialiste des syndicats*. Paris 1901. Na mestu kjer govori o sindikalni organizaciji, pravi: *Le prolétariat doit travailler à s'émanciper, dès maintenant de toute direction qui n'est pas interne. C'est par le mouvement et l'action qu'il doit acquérir les capacités juridique et politique. La première règle de sa conduite doit être: rester exclusivement ouvrier, c'est-à-dire exclure les intellectuels dont la direction aurait pour effet de restaurer les hiérarchies et de diviser le corps des travailleurs...* (str. 59). *Le développement du prolétariat comporte une puissante discipline morale exercée sur ses membres; il peut l'exercer par ses syndicats, qui sont appelés à faire disparaître toutes les formes de groupement léguées par la bourgeoisie* (str. 60).

¹⁴ B o n o m i o. c. 110. Za nas je zanimivo, da je istočasno pri nas St. Radić zastopal idejo mirotvorne seljačke republike.

Toda socialističnim in belim sindikatom je grozil še drug, mnogo opasnejši nasprotnik. To so bili agrarci, posestniki obširnih zemljišč in bogatejši kmetje, ki so zaslutili, da jim sindikalna akcija tako socialistov kakor popolarov postaja nevarna in bi utegnila dovesti do kake nezaželjene agrarne reforme. Agrarci za seboj niso imeli ljudstva. Imeli pa so denar in z denarjem se dobe tudi ljudske množice. Kako započeti akcijo v obrambo svojih interesov? Videli so, da se je delavstvo že tako privadilo na sindikate in da je spoznalo že v toliko njihovo moralno in materialno veljavo v boju za delavske pravice, da se jim poslej ne bo hotelo več odreči. Očividno je bilo, da ne bi uspeli, ko bi tudi s silo razbili njihove organizacije in razgnali delavske zbornice s pomočjo fašistov, ki so se prav tedaj pričeli organizirati in s katerimi so agrarci imeli mnogo tesnih stikov. Boljša je bila misel, ustanoviti nove sindikate, da bodo delavci laglje pozabili prejšnje, ki naj bi imeli predvsem to oznako, da bodo zmerni. Tako so stopili v življenje »ekonomski sindikati«, katerim sta finančno in moralno kumovala kapital in veleposestvo.

V začetku se je zdelo, da bodo ekonomski sindikati, za katerimi ni bilo nobene izrazite politične skupine, ohranili politično nevtralnost. Res so voditelji izpovedovali popoln političen agnosticizem, češ, da jim je pri srcu le veličina naroda in dobrobit delavstva. Vendar se ni dala dolgo prikrivati skupna igra agrarcev in fašističnih nacionalistov. Bolj in bolj je postajalo jasno, da so ekonomski sindikati le ekspozitura fašistov. Po nekaj mesecih so tudi pred politično javnostjo odvrgli krinko in odkrito prešli k fašistom, ki so jih prekrstili v »korporacije«. Na ta način je v korporacijah organizirano delavstvo postalo predstraža fašističnih bojevnikov.

Razumljivo, da sta bila veleposestvo in vsa velika industrija zelo naklonjena novim sindikatom. Na vseh straneh so hiteli izjavljati, da hočejo upoštevati njihove zahteve. Saj so predobro vedeli, da jim te zahteve ne bodo nevarne. Tovarnarji in veleposestniki so svojemu delavstvu toplo priporočali, naj se včlani v »korporacije«, in mnogi podjetniki so svoje uslužbence kar sami vpisovali vanje in tudi vplačevali članarino, ki so jim jo odtegovali pri plači¹⁵.

Istočasno so fašisti z brezobzirno drznostjo rušili organizacijo socialističnih in belih sindikatov, češ, da so protinarodni in boljsevistični. Dan za dnem so razbijali njihove tiskarne, požigali njihove domove in preprečevali njihove shode. Ta »direktna akcija« je vzbudila vse simpatije revolucionarnih sindikatov, ker so oni sami to imeli v programu. Kompaktno so zato prešli v »korporacije« in k fašizmu, ker so videli, da se jim bo tam nudila možnost vsestranskega udejstvovanja. Voditelji revolucionarnih sindikatov so postali voditelji »korporacij« in organizatorji »kazenskih pohodov« proti nefašističnim voditeljem in njihovemu imetju¹⁶. Po revoluciji,

¹⁵ Ferrari o. c. 236 nsl.

¹⁶ Edmondo Rossoni, ki je iz vsega početka voditelj fašističnih sindikatov, je bil prej eden glavnih voditeljev revolucionarnih sindikatov.

ki se je na ta način pričenjala v Italiji, so upali še najprej priti do svoje »delavske republike«. In ni jih bilo malo, ki so bili nad poznejšim odločnim obratom fašizma na desno jako razočarani.

Novo porojeni fašizem je torej predstavljal mešanico skrajnih elementov. Ob strani sindikalistov revolucionarjev, ki so se izjavljali za pristaše Georgesa Sorela, so se uvrstili industrijci in veleposestniki Lombardije, Toskane in Umbrije, ki so imeli pred očmi le en cilj: boriti se z vsemi sredstvi proti vsakim delavskim pravicam. Bilo je jasno, da se na gospodarskem polju ta dva elementa ne bosta mogla zediniti. A družila ju je ideja nacionalizma in še bolj oblast, do katere se je dvignil fašizem po svojem oktobrskem pohodu na Rim 1922. leta. Videli so, da se jim obljublja privilegirano mesto pod fašistično ero. Fašizem je ukinil svobodo tiska, svobodo propagande, svobodo zborovanja in celo mišljenja, — skratka, vsem nefašistom je odvzel državljanske svoboščine. Prejšnji svobodni sindikati so se rušili drug za drugim. Delavci so se v masah »spreobračali« k fašizmu. Vendar izkazujejo statistike še leta 1923., torej eno leto po fašističnem udaru, 212.016 članov socialističnih in 445.995 članov krščanskih sindikatov. Fašistične korporacije so l. 1924. dosegle število 1,764.423 in l. 1925. že 2,150.511 članov¹⁷. Popolno uničenje nefašističnih sindikatov pa je prinesel zakon z dne 3. aprila 1926, ki ga je spopolnila Carta del lavoro z dne 21. apr. 1927, ki uvaja novi sindikalizem v Italiji.

III. Fašistični sindikati.

Brez oklevanja se je Duce lotil naloge, da novemu sindikalizmu predpiše posebno organizacijo in poseben program, ki bi odgovarjal fašistični ideologiji. V zadregi ni bil ne za eno ne za drugo. Ideje ki oživljajo politični fašizem, je bilo le treba prevesti v ekonomski jezik, in fašistični sindikati so dobili svojo ustavo.

Kaj je vodilna misel novega sindikalizma, izvemo iz poročila, ki ga je podala komisija osemnajstorice, postavljena od Mussolinija za proučavanje novega ekonomskega sistema: »Fašistični sindikalizem je odločen, da mesto osebne brambe razrednih interesov, ki je slepa, anarhična, brezbrizna za prospeh proizvodnje kakor za usodo naroda, postavi urejeno, pametno in veljavno obrambo potreb, ki so v prid tako produkciji kakor celokupnemu narodnemu življenju.«¹⁸ Kapital in delo, tako pišejo, imata pravico, da po legalni poti branita svoje interese in jih skušata čim bolj uveljaviti. Toda višja kot njiju korist je dobrobit celotnega naroda, kateremu na ljubo je treba žrtvovati osebne in razredne interese. »Italijanski narod je moralna, politična in gospodarska enota, ki je dobil svoj najpopolnejši izraz v fašizmu,« pravi Carta del lavoro čl. I.¹⁹ Vsak,

¹⁷ Bureau International du Travail. — Organisation ouvrière. Genève 1925, str. 187.

¹⁸ Atti parlamentari XXVII. Leg. — Doc. 624 A.

¹⁹ »La Nazione italiana... è una unità morale, politica ed economica, che si realizza integralmente nello Stato Fascista.«

ki bi torej zastopal kakršnokoli razredno-bojno stališče, pa naj bi bil kapitalist ali delavec, bi rušil to moralno, politično in gospodarsko enoto, škodoval bi narodu in vršil zločin nad državo.

Gospodarska sloga med stanovi, to je torej cilj fašističnih sindikatov. A težje je bilo najti pot, po kateri naj se ta cilj uresniči. Saj je v tem najtežji problem vsakega narodnega gospodarstva, kako spraviti v harmonijo delo in kapital, zadovoljiti delavca in delodajalca. Zveza industrijcev in agrarcev, ki sta se vedno branili koncesij v prilog delavstvu, sta se pričeli upirati²⁰. A fašizem, ki ju ni več nujno rabil, je tudi napram njima porabil politiko močne roke. Radi ali neradi so pristali na znani pakt v palači Vidoni, ki je služil fašistom za podlago nadaljnjim reformam²¹.

Vidonska pogodba, sklenjena med Splošno zvezo industrijcev in Narodno zvezo fašističnih korporacij, določa naslednje bistvene točke: 1. Zveza industrijcev priznava v Zvezi fašističnih korporacij izključne zastopnike delavstva. — 2. Zveza fašističnih korporacij priznava v Zvezi industrijcev in v organizacijah, ki so tej zvezi vključene, izključne zastopnike industrije. — 3. Delovne pogodbe med delodajalcem in delavcem so veljavne le tedaj, ako se sklenejo med organizacijami, ki pripadajo Zvezi industrijcev in Zvezi fašističnih korporacij. — Končno je Zveza industrijcev pristala še na to, da se po tovarnah takoj razpuste delavski sveti in se njihove funkcije preneso na lokalne fašistične sindikate. Kljub navidezni moči fašizma so bili dotlej po tovarnah delavski zaupniki, katere je delavstvo svobodno volilo, skoraj izključno socialisti ali krščanski socialisti.

Oprta na ta sporazum med industriji in sindikati, je vlada takoj pričela pripravljati zakon, ki naj bi dal pravno obliko novemu sindikalizmu. To se je zgodilo z zakonom z dne 3. aprila 1926. leta, ki ga je spopolnila 21. aprila 1927 Carta del lavoro²².

Zakon z dne 3. aprila 1926 obsega tri glavne dele: a) organizacija sindikatov in kolektivne pogodbe; b) rzsodišča; c) prepoved izpora in stavke.

A. Organizacija sindikatov in kolektivne pogodbe.

O organizaciji sindikatov in njihovem juridičnem položaju ponzejša Carta del lavoro ne govori, ker je bilo to z aprilskim zakonom 1926. leta urejeno.

V Italiji imamo poslej samo en sindikat za vsako stroko²³. Značaj juridične osebnosti se mu prizna s kraljevim dekretom na predlog ministrstva za korporacije (Ministero delle corporazioni), v soglasju z notranjim ministrom in pristankom Državnega sveta²⁴. Razen uradno priznanega sindikata morejo obstojati še druge sku-

²⁰ Prim. Ferrari o. c. 250.

²¹ 12. okt. 1925.

²² Objavljena v Gazzetta Ufficiale del regno. — 30. apr. 1927, str. 100.

²³ Člen 2. zak. 3. apr. 1926.

²⁴ Člen 4. zak. 3. apr. 1926.

pine delodajalcev in delavcev, kajti »sindikalne in strokovne organizacije so svobodne«²⁵. Vendar, država jim ne prizna nobene pravne vrednosti.

Sindikat, ki hoče dobiti od države priznanje, mora 1. predstavljati vsaj desetino delavcev tiste kategorije, za katero je postavljen. Analogno morajo delodajalci, ki iščejo uradnega priznanja za strokovni sindikat, izpričati, da zaposlujejo vsaj desetino delavcev omenjene stroke²⁶. Fašisti komentirajo ta predpis s tem, da je treba koncentrirati vse narodne sile in preprečiti cepitev producentov v razne brezpomembne skupine²⁷. Nasprotniki fašizma pa podčrtavajo, ne brez ironije, da fašizem ni upal dobiti več kot 10 delavcev ali kmetov med 100, na katere bi se mogel zanesti²⁸. — 2. Naloga sindikatov je gospodarska in moralna obramba interesov članstva, ki ga zastopajo. Izrečno se omenja skrb za bratovske skladnice, za strokovni pouk, za moralno in narodno vzgojo²⁹. — 3. Sindikalni voditelji morajo nuditi zanesljivo jamstvo, da so sposobni, moralno neoporečni in zanesljivo narodnega duha. — 4. Uradništvo, ki je zaposleno v tehniškem vodstvu ali v upravi podjetij, se ne sme organizirati v istem sindikatu kakor manualni delavci, ampak mora tvoriti posebne sekcije. Očividno hoče ta prepoved preprečiti vpliv inženjerjev na delavstvo, oziroma zabraniti, da bi si uradništvo podjetij kakorkoli skušalo pridobiti popularnost med delavstvom s tem, da bi ustrezalo vsem njihovim zahtevam. Sicer pa je prepoved zgovorna priča o hierarhičnem duhu, ki preveva ves fašizem. — 5. Samostojni obrtniki se morajo organizirati v avtonomnih združenjih³⁰.

Sindikat, ki odgovarja tem pogojem in ki ga je država priznala, postane juridična osebnost. Še več! Po zakonu zadobi javnopraven značaj kot oficialni organ, s katerim država ureja vse odnose v dotični gospodarski panogi, oziroma stroki. Samo on ima pred državno oblastjo priznanje, vse druge skupine ob njem nimajo nikake moralne vrednosti in jim je zato tudi vsaka akcija onemogočena. Pač pa je od države priznani sindikat obdarjen z različnimi

²⁵ Carta del lavoro čl. III.: »L'organizzazione sindacale o professionale è libera.«

²⁶ Člen 1. zak. 3. apr. 1926.

²⁷ Bottai o. c. 163.

²⁸ Ferrari o. c. 247.

²⁹ Člen 1. zak. 3. apr. 1926. Prim. Carta de lavoro člen XXIV.: »Le Associazioni professionali di lavoratori hanno l'obbligo di esercitare una azione selettiva fra i lavoratori, diretta a elevarne sempre di più la capacità tecnica e il valore morale.« Člen XXX.: »L'educazione e l'istruzione, specie l'istruzione professionale dei loro rappresentanti, soci e non soci, è uno dei principali doveri delle associazioni professionali.«

³⁰ Člen 45. zak. 3. apr. 1926. S tem zakonom se je fašizem zelo približal ruskemu komunističnemu »Kodeksu«, ki v 152. členu priznava tudi le komunistične sindikate. Prim. Bureau International du Travail. Le Mouvement syndical de la Russie. Genève 1927, str. 25. 26. — Gino Grias, La Réforme syndicale en Italie. Revue internat. du Travail, sept. 1926, str. 356.

praviciami: 1. Izključno on predstavlja vse delodajalce in vse delavce dotične stroke v okrožju, za katero je priznan, pa naj bodo pri njem včlanjeni ali ne³¹. — 2. Ima pravico, da od vseh delodajalcev in delavcev (včlanjenih ali nevčlanjenih) pobira članarino in druge prispevke, ki jih potrebuje za svoje namene³². — 3. Samo on ima pravico, da sklepa kolektivne pogodbe, ki pa so obvezne za vse delodajalce in vse delavce, naj si že bodo v sindikatu včlanjeni ali ne³³. Kolektivna pogodba, ki jo sklene nefašistični sindikat, nima pravne veljave³⁴. Kolektivne pogodbe fašističnih sindikatov ope legis absorbirajo in nadomestijo vse druge delovne pogodbe³⁵. — 4. Samo državno priznani sindikati morejo pred sodiščem nastopiti, ako so se pojavila nesoglasja pri interpretaciji delavskih pogodb.

Zaradi zadnje določbe je moral vsak delavec, ki je hotel v strokovni zadevi iskati pravice pred sodiščem, obrniti se na fašistični sindikat svoje stroke, da je zanj posredoval in ga zastopal, ker njemu osebno dostop k sodišču ni bil mogoč³⁶.

Italijanski zakonodajalec je bil mnenja, da je stvar države, da z dalekosežno zakonodajo uredi vsa pereča socialna vprašanja. A prav tako je prepričan, da je država tisti najprimernejši organ, ki naj vodi socialne institucije. Zato je poleg sindikatov zamislil še druge organizacije, ki naj pod državnim vodstvom in nadzorstvom vodijo vse narodno gospodarstvo. Zdi se mu, da je vez med sindikati preveč rahla, da je skoraj ni in bi torej lahko prišlo do antagonizma in do bojev med posameznimi sindikati, kar bi škodovalo skupni blaginji. Zato zakon predvideva za vsako ekonomsko panogo nekak vezni, centralni organ,

³¹ Člen 5. zak. 3. apr. 1926.

³² Člen 23.—26. odloka z dne 1. jul. 1926. — Iz odloka z dne 24. febr. 1927 je razvidno, da industrijski delavci in oni, ki so zaposleni pri zračnem transportu in v pristaniščih, plačujejo članarino tako, da se jim odteguje določen znesek pri plači. Poljski delavci, trgoovski uradniki in nastavljeni, delavci pri transportu na kopnem in pri rečni plovitvi pa plačujejo pavšalno, z ozirom na plačilno kategorijo, v katero spadajo. Tudi brezposelni morajo plačevati članarino v istem znesku kot zaposleni. — Članarina industrijcev znaša $\frac{1}{3}$ odstotka od plače, ki jo izplačujejo uradništvu in delavcem. Toda minister za korporacije lahko po potrebi odstotek zviša. — Trgoovski sindikat plačuje letno vsoto, ki jo določi minister (1927. leta 42,800.000 lir). Sindikat dobi denar tako, da pobere obresti od kavcij, ki jih polože trgovci, da se jim dovoli samostojno izvrševati obrt. Lastniki zemljišč in najemniki morajo plačevati 0.5% osnovne rente in 2% donosne rente. — Članarino svobodnih poklicev določuje za vsako leto posebej sindikat.

³³ Člen 10. zak. 3. apr. 1926.

³⁴ Člen 47. odloka 1. jul. 1926.

³⁵ Člen 51. odloka 1. jul. 1926.

³⁶ Šele 1. 1928. (odlok 4. febr. 1928, čl. 4.) se je dovolilo, da smejo tudi posamezniki iskati pravo pred sodiščem, vendar se mora vedno prej obvestiti pristojni sindikat, ki ima pravico, vsak čas poseči v proces. Carta del lavoro čl. III.: «Solo il sindacato legalmente riconosciuto e sottoposto al controllo dello Stato ha il diritto di rappresentare legalmente tutta la categoria di datori di lavoro o di lavoratori per cui è costituito; di tutelarne, di fronte allo Stato e alle altre associazioni professionali, gli interessi.»

ki se imenuje korporacija³⁷ in ki naj združuje vse sindikate, delodajalcev in delavcev, tako ročnih kot duševnih, — ki so zainteresirani na produkciji ene in iste gospodarske panoge³⁸. Naloga teh korporacij, ki nimajo značaja pravne osebnosti, pač pa predstavljajo uraden državni organ³⁹, je po komentarjih fašističnih sindikalistov predvsem ta, da delajo za sporazum med delodajalcem in delavcem. One naj so tisti nepristranski forum, kjer se bosta vsak čas lahko srečala podjetnik in njegov uslužbenec. Z višjega in torej objektivnejšega vidika bodo korporacije motrile zadeve enega kakor drugega in ne bodo imele nobenega razloga, da ne bi bile nepristranske v svoji sodbi. Pred očmi bodo imele v prvi vrsti skupni narodni interes, zato bodo vedno prijateljsko in pomirljivo vplivale na nasprotja, ki bi utegnila nastati med različnimi sindikati⁴⁰.

Njihov delokrog pa ni omejen le na pomiritev nasprotstev med nasprotujočimi si interesi. Naloga korporacij naj bi bila, pripravljati snov za kolektivne pogodbe, dajati moralno in če mogoče tudi finančno pomoč za čim jačji razvoj produkcije. Proučavajo naj možnosti, kako izboljšati narodno gospodarstvo. Njim pripada skrb, da iščejo inozemski trg, da skrbe za propagando v inozemstvu, da urejajo izvoz in uvoz. Sicer se pa delokrog vsake korporacije določi s posebnim ministrskim odlokom⁴¹.

Vendar je treba pripomniti, da korporacije za enkrat še niso ostvarjene, čeprav se je z odlokom z dne 1. julija 1926 ustanovilo posebno ministrstvo, Ministero delle Corporazioni, ki naj bi izvedlo organizacijo fašistične Italije v korporativno državo. A tako je za enkrat Italija korporativna država — brez korporacij! Funkcije, ki naj bi jih prevzele korporacije, vodijo pokrajinski med-sindikalni komiteji, — formacija, ki v zakonu ni predvidena, — ki jim predsedujejo provincialni fašistični tajniki.

V upravi medsindikalnih komitejev so za enkrat tudi posredovalnice za delo, ki bodo po zakonu pripadle k upravi korporacij⁴². Te posredovalnice so za duha fašistične zakonodaje tipična naprava.

Dekret z dne 1. julija 1926, čl. 44. prepoveduje, da bi v kraju, kjer je fašistična posredovalnica, bila še kaka druga. Carta del

³⁷ Po aplikaciji zakona od 3. apr. 1926 se je torej izvršila prememba oznakov. Do 3. apr. 1926 so se imenovali fašistični sindikati »korporacije«. Po 3. apr. 1926 so pa sindikati to ime izgubili. Dekret z dne 1. jul. 1926 je naslov »korporacije« vzdal na novo zamišljenim zveznim organom.

³⁸ Člen 42. dekreta z dne 1. jul. 1926.

³⁹ Carta del lavoro člen VI. določa: »Le corporazioni costituiscono l'organizzazione unitaria delle forze della produzione e ne rappresentano integralmente gli interessi. In virtù di questa integrale rappresentanza, essendo gli interessi della produzione interessi nazionali, le corporazioni sono dalla legge riconosciute come organi di Stato.«

⁴⁰ Prim. Bottai o. c. 167.

⁴¹ Člena 43. in 46. zakona z dne 1. julija 1926.

⁴² Člen 45. zak. 1. jul. 1927; Carta del lavoro člen XXIII.

lavoro člen XXIII. pa določa, da se mora delodajalec, ki išče uslužbenca, vedno obrniti na fašistično posredovalnico in si po njej poiskati delavca, pri čemer je treba v prvi vrsti zaposliti one, ki so člani fašizma. Veliki fašistični svet je v seji 15. novembra 1927 predpisal posredovalnicam novo uredbo. Komisija je sestavljena iz delodajalcev in delavcev, predsednik je krajevni fašistovski tajnik. Vse nefašistične posredovalnice se odpravijo. Delodajalec sme sprejeti delavca le po fašistični posredovalnici in samo z njenim posredovanjem sme delavec iskati dela.

Sindikati — korporacije — zveze! To naj tvori ogrodje fašistične korporativne države.

Posamezni sindikati, katerih delovanje je navadno omejeno le na eno provinco, so organizirani v splošne zveze (Confederazione generale). Te zveze družijo sindikate iste stroke po vsej državi in so tretja stopnja v sindikalni fašistični organizaciji. Njih naloga ni tako prekerna in tudi ne tako dalekosežna kot naloga korporacij, zato se je organizacija sindikatov v zveze mogla hitro izvesti. Dosedaj so po zakonu priznane sledeče zveze: a) Zveze delodajalcev: 1. Splošna fašistična bančna zveza⁴³; 2. Narodna fašistična zveza italijanske industrije⁴⁴; 3. Narodna fašistična trgovska zveza⁴⁵; 4. Narodna fašistična zveza agrarcev⁴⁶; 5. Narodna fašistična zveza podjetnikov za morski in zračni promet⁴⁷; 6. Narodna fašistična zveza podjetnikov za rečni in celinski promet⁴⁸. — b) Med delavskimi sindikati je država doslej priznala šest analognih zvez, ki odgovarjajo naštetim zvezam delodajalcev⁴⁹.

B. R a z s o d i š č a.

Najtežje vprašanje v fašistični sindikalni strukturi ostane slej ko prej problem, kako kar moč zadovoljiti obe stranki: delodajalca in delavca. Razumljivo, da fašizem temu vprašanju posveča vso skrb; a kako je težko, vidimo iz tega, ker ne more naprej s korporacijami, ki naj bi predvsem omilile medsebojna trenja. Posegel je razven tega še po drugem izvirnem in jako drznem sredstvu, ki pa je zopet veren odsvit fašističnega pojmovanja o družbi in državi. Pri vsakem apelacijskem sodišču, ki jih je v Italiji 16, je ustanovljena takozvana Magistratura del lavoro, obvezno in avtonomno razsodišče za kolektivne delovne pogodbe⁵⁰. Vzrok nesoglasja med obema pogodbenikoma more biti dvojen: ali da sklenjeno pogodbo vsak pogodbenik drugače interpretira, sicer pa priznava nje veljavnost, ali pa da pogodbenika hočeta staro

⁴³ Odlok 26. sept. 1926.

⁴⁴ Odlok 26. sept. 1926.

⁴⁵ Odlok 7. okt. 1926.

⁴⁶ Odlok 7. okt. 1926.

⁴⁷ Odlok 14. okt. 1926.

⁴⁸ Odlok 24. okt. 1926.

⁴⁹ Odlok 26. okt. 1926.

⁵⁰ Členi 13., 14., 15. zakona 3. apr. 1926.

pogodbo nadomestiti in spolniti s kako drugo. Zakon zahteva, da v vsakem slučaju pogodbenika zadevo predložita temu sodišču v presojo⁵¹.

Razsodiščna komisija je sestavljena iz treh državnih uradnikov (predsednika in dveh svetovalcev) ter dveh državljanov, ki sta v sporni zadevi dobro poučena. Za vsak proces ju posebej izbere predsednik komisije iz seznama strokovnih izvedencev v produkcijskih delavskih vprašanjih, ki je na razpolago pri vsakem apelacijskem sodišču⁵². Italija je s tem posegla po modernem sredstvu, ko hoče, da se poleg poklicnih uradnikov-juristov pritegnejo k presoji izvedenci, ki so radi svojega strokovnega znanja v stanu kar mogoče pravilno preceniti nastale težkoče.

Proces je isti, kot pred rednim sodiščem. Pri obravnavi, priporoča zakon, naj sodnika vodi dvojna misel: skrb za nemoteno produkcijo in skrb za družabni red. Ako bo imel to oboje pred očmi, bo mogel biti pravičen delodajalcu in delavcu. Pred procesom naj poizkusi doseči med strankama sporazum. Ako se poizkus ponesreči, naj izreče sodbo, zoper katero je mogoč priziv le na kasacijsko sodišče⁵³.

Ideja, ki oživlja to zanimivo napravo, hoče, da pravičnost države prepreči razredni boj. Treba je priznati, da je fašizem ostal sebi zvest. Kakor mu sindikati niso zasebno-pravnega, ampak javno-pravnega značaja, tako imajo tudi spori med delodajalcem in delavcem več kot zaseben značaj. Na njih je zainteresirana javnost, ki radi teh sporov trpi. Torej je stvar države, da jih razsoja po svojem rednem sodišču in tako zabrani nered v javnem življenju⁵⁴.

Naglasiti je torej treba, da ne gre za kako svobodno arbitražno razsodišče, ki bi si ga obe stranki izbrali za razsojo, ampak vsi konflikti so podvrženi rednemu sodišču, ki ga je postavila država. Arbitraže tukaj ni, pa vzemimo pojem v še tako širokem besednem smislu, ker ni svobodnega sporazuma. Magistratura del lavoro oktroira z nepreklicnim sodnim rekom, ki je zaščiten z državno avtoriteto, pravo eni in drugi stranki.

C. Prepoved izpora in stavke.

Magistratura del lavoro je po zakonodajalčevem mnenju tako popolna in brezhibna naprava, da poslej izprtje delavstva in stavka ne more biti drugega kakor zločin proti državi. Po zakonu sta torej izprtje in stavka prepovedana⁵⁵. Prepoved je splošna in ne pripušča nobene izjeme. Ako je bila stavka organizirana z namenom,

⁵¹ Člen 16. zakona 3. apr. 1926. Carta del lavoro člen V.: »La Magistratura del lavoro è l'organo con cui lo Stato interviene a regolare le controversie del lavoro, sia che vertano sull'osservanza dei patti e delle altre norme esistenti, sia che vertano sulla determinazione di nuove condizioni del lavoro.«

⁵² Člen 71. zak. od 3. apr. 1920. Carta del lavoro čl. X.

⁵³ Carta del lavoro čl. X. — Zak. 3. apr. 1926. čl. 10. in 57.

⁵⁴ Prim. Bottai o. c. 175—178.

da se spremene pogoji kolektivne delovne pogodbe, se stavkujoči delavci kaznujejo z zaporom od enega leta do dveh. Ista kazen zadene tudi tovarnarja, ki bi delavcem zaprl delavnice. Mnogo višja kazen je določena za voditelje stavke in pa za delavce v podjetjih, ki neposredno služijo javnim interesom (promet, preskrba z živili, i. t. d.)⁵⁶. Z zaporom do enega leta se kaznujejo tudi tisti, ki se ne bi striktno držali razsodb delovnega sodišča. Če bi bili to voditelji sindikatov, se kaznujejo z zaporom do dveh let⁵⁷.

Ne da bi podrobneje presojali te določbe, mislimo, da je ta del zakona prikrojen le bolj za strašilo. Kaj naj napravijo fašisti, ako stopi v stavko 300.000 tekstilnih delavcev? Ali jih bodo zaprli za dve leti?

IV. Kako naj presojamo fašistični sindikalizem?

Ni dvoma, da ima fašistična sindikalna organizacija na sebi marsikaj izvirnega in da ne pogrša gotovih drznosti. Njenega duha bomo spoznali še bolj, če jo primerjamo z drugim sindikalnim sistemom, ki po fašističnem zagotavljanju predstavlja popolnoma nasprotno skrajnost, to je z revolucionarnimi komunističnimi sindikati⁵⁸.

1. Revolucionarni sindikati zanikavajo narod. Po njihovi ideologiji je meščanstvo, ki ljubi domovino, — to pa zato, ker jim štiti njihovo posest in imetje. Državljanu brez imetja je pa beseda domovina — prazen izraz brez vsebine.

Nasprotno fašistični sindikalizem povečuje narod. Njemu je narod vse, ker mu predstavlja prvo naravno združenje čuvstev in interesov. Človeštvo zanj ni socialen, ampak le biološki fakt. Socialna realnost so le narodi in njim, kot vekovitim osebnostim, je narava naložila posebne naloge in cilje.

Fašizem sploh zanika, da bi eksistirala kaka univerzalna socialna ideja. Zato fašisti zametajo Rousseaujev socialni kontrakt. Zametajo pa tudi Grotiusa in njegov individualizem. Kajti, ko bi poedincu priznali njegove naravne pravice, bi morali priznati tudi človeštvo, ne le kot biološki fakt, ampak tudi kot socialen. A fašizmu je posameznik le drobec, ki mora v vsem življenju, hotenju in mišljenju konspirirati k svoji prvobitni edinici, k narodu. »Narod je cilj in poedinec je sredstvo. Poedinčeva naloga je, da služi kot orodje k skupnemu narodnemu cilju.«⁵⁹

Posvečena formula fašističnega nacionalizma je: poedinec je radi naroda! Za njega je najbolj posrečena oblika vladavine v tem,

⁵⁵ Člen 18. zak. 3. apr. 1926.

⁵⁶ Člen 19. zak. 3. apr. 1926. Člen 95. dekreta 1. jul. 1926.

⁵⁷ Člen 22. zak. 3. apr. 1926.

⁵⁸ Za komunistično ideologijo prim. Gustave Gautherot, *Le monde communiste*. Paris (Spes) 1927. — Fašistična miselnost je povzeta iz spredaj navedene literature in del, ki jih navajam sproti.

⁵⁹ Rocco o. c. str. 14.

da ima država čim višjo oblast nad posameznikom, ker more tako bolj učinkovito zasledovati skupni, narodni interes⁶⁰.

2. Revolucionarni sindikalizem proglašaja boj razreda proti razredu. Z besedo »razred« se označuje skupina ljudi, ki imajo približno enake ekonomske pogoje. Merilo za pripadnost k enemu ali drugemu razredu je v tem, da ima kdo v posesti kapital, ali pa dela po pogodbi za plačilo. — Z ozirom na to se prvi prišteva k buržuaziji, drugi k proletarijatu. Med delavstvom in lastnikom proizvodjalnih sredstev ne more biti, tako pravijo, nobene sprave. Buržuj ima čisto drugačno življenje, drugo mišljenje, druge aspiracije. Njegova socialna delavnost obstoja v eksploataciji delavca, to se pravi, da ga nižje plačuje, kakor pa mu ta producira. Krivičnost obstoječega družabnega reda je v tem, da mora delavec prodajati svojo delovno moč pod pogoji, ki mu ne zasigurajo polnega prejema od njegove produkcije. To je dejansko stanje razrednega boja, ki ga je treba slehernemu delavcu vcepljati tako dolgo v zavest, da ga bo razumel. Ne gre niti za to, da se delovne razmere izboljšajo; še bolje je, da se poslabšajo. Tako pride čimprej dan, ko bo delavstvo neznošni kapitalistični pritisk strlo v enem razmahu, na kar pride osvobojenje, ki bo delavcu vrnilo tovarno in mu omogočilo neokrnjeno plačilo za njegovo produkcijo.

Fašistični sindikalizem nasprotno zanika razredni boj. Natančno vzeto, o družabnih razredih niti ne govori ne. Po njegovem ni tako ostre ločnice med enim poedincem in drugim. V današnjem hitrem gospodarskem življenju se ekonomski pogoji posameznikov kakor celih stanov silno hitro menjavajo in prehajajo drug v drugega. Danes gospodarske prilike vržejo nemanice na površje in jutri pogoltnejo podjetnike. — Med interesi delavca in podjetnika ne more biti pravega antagonizma. Ideje razrednega boja sejejo med delavstvo ljudje, ki so željni volilnih glasov. Delavec ne more biti sovražnik produkcije. Delavec in delodajalec, vsak predstavlja ekonomsko silo, ki se uveljavi le, če vzajemno sodelujeta. Produkcija je kolaboracija. Boju razreda proti razredu je treba nasproti postaviti princip združevanja in izravnavanja razredov.

3. Revolucionarni sindikalizem se navdušuje za splošno stavko in diktaturo proletarijata. Oni dajejo stavki globlji pomen, kot le obrambnega sredstva za doseg ugodnih kolektivnih pogodb. Stavka je po njihovem bojna taktika proletarijata, kjer delavec manifestira svojo suverenost. S stavkami se najuspešneje ruši obstoječi družabni red. Zato je treba aranžirati kolikor mogoče veliko stavk, in po vsaki, tudi dobljeni bitki takoj proglasiti načelo: Zmaga je dobljena, a boj ni končan! — Glavna naloga komunističnih voditeljev in komunističnega tiska je v tem, da obdrži delavstvo nezadovoljno z obstoječim stanjem. Delavstvo mora biti razredno-bojno razpoloženo. Z pogostimi stavkami bo obstoječa družabna struktura postala tako luknjičava, da se nekega dne pod zamahom

⁶⁰ Balbino o. c. 200.

splošne stavke zruši v revoluciji, iz katere izide proletarska diktatura.

V vseh teh točkah je doktrina fašističnega sindikalizma revolucionarnemu ravno nasprotna. Fašizem hoče biti predvsem konstruktiven element. Zato mu stavka ne le da ni simpatična, ampak jo prepoveduje kot zločin proti državi. V trenju interesov med posameznimi stanovi je ustvaril sodišče, ki naj obvezno in v imenu vsemoogočne države razsoja pravo enemu in drugemu. Fašizem sploh nima vere v kak nov socialni red. Perspektiva za bodočnost, pravi, je približno ista kot za sedanjost. In kaj je ideal današnje družbe? Imeti velike tovarne, ki so kar moč dobro organizirane in disciplinirane, v katerih je delavcu poleg gospodarja in tehnika odmerjena gotovo važna vloga, a se odklanja njegova hegemonija.

4. Revolucionarni sindikalizem je nezaupljiv do stranke. Poudarja predvsem razred. Stranka je v njegovih očeh preveč heterogena tvorba ljudi, ki jih skupaj drži politična konjunktura, ki pa so po svojih ciljih in namenih često docela različni. V stranki razredna misel trpi, zato je bolje, da se revolucionarni sindikalizem ne identificira z nobeno stranko. Tudi parlamentarnega življenja naj se udeležuje le toliko, v kolikor služi to širjenju revolucionarnih idej.

Nasprotno pa je fašistični sindikalizem najtesneje združen s politično stranko, ki mu je posodila tudi ime. Takoj na prvem občnem zboru fašističnih sindikatov, junija 1922, so sprejeli resolucijo, da je nujno potrebno, da so vsi sindikalni voditelji v tesnih stikih z vodstvom narodne fašistične stranke. Z zakonom z dne 3. apr. 1926 se je tesna zveza med fašistično stranko in fašističnimi sindikati tudi uzakonila, kakor smo videli že prej iz njihovega ustroja.

Ko smo tako objektivno navedli glavne poteze iz ideologije revolucionarnega sindikalizma in fašističnega, se vprašamo še enkrat, kako naj torej sodimo o slednjem? Fašisti sami ne zamude nobene prilike, da ne bi proglašali svojega sindikalnega sistema kot najboljšo brambo reda in miru, ki idealno rešuje problem socialne pravičnosti.

Bilo bi pristransko, ko bi fašističnemu sindikalnemu sistemu odrekli vse pozitivne vrednote. Uzakonil je nekaj socialnih pridobitev, ki končno niso drugo kot stvar gole pravičnosti: nedeljski počitek, vsakoletni plačani dopust, posebne doklade za nočno delo, odškodnino, če izgubi delavec zaslužek brez lastne krivde... določbe, ki jih je mogoče le pozdraviti⁶¹.

Ideja vzajemnega sodelovanja delodajalcev in delavcev, — če mogoče celo v istih sindikatih, — je prav tako eminentno krščanska. Vemo, da sta sebičnost in svobodna konkurenca povzročila nebrzdani boj vseh proti vsem. Vendar pa je delavec tisti, ki mora nositi pri tem glavno težo boja. Glavni predstavitelji krščansko

⁶¹ Carta del lavoro čl. XI.—XXI.

socialnega gibanja so zato ponovno proučavali, priporočali in skušali oživitvoriti stare cehe, stanovske organizacije, ki so tako idealno lepo urejale gospodarsko življenje, da so imeli vsi dovolj, a nihče preveč. — Albert de Mun in Marquis de la Tour du Pin v Franciji, Vogelsang v Avstriji, Lujo Brentano v Nemčiji, vsi ti so poskušali oživiti stare cehe v takozvanem neo-korporativizmu. Žal, da se ni nikjer prav posrečilo. Socialistični materializem je že preveč razklal družbo. Delavstvo ni imelo zaupanja v mešane sindikate, ker je v njih videlo le sredstvo, s katerim se hoče cepiti njegove vrste in jih tako oslabiti. — Holandski katoliki so širokopotežno in vprav ženialno na istem temelju osnovali svoje *Bedrijfsradenstelsel*⁶². A tudi tam uspehi ne odgovarjajo dolgotrajnim naporom in žrtvam, deloma zato, ker nočejo vsi pristopiti k tem korporacijam, deloma pa tudi zato, ker je res, da nudi taka skupna organizacija več ugodnosti podjetniku kot delavcu. Podjetnik ostane močnejši in bolj neodvisni element, kateremu je lažje uveljaviti svoje zahteve.

Gotovo tudi ne mislimo oporekati fašizmu, ako zahteva, da posameznik podredi svoje interese skupnosti.

A kako to doseči?

Najlepše bi bilo, ko bi narod iz lastnega nagiba svojevoljno to storil. Ko bi brez uradnega pritiska, brez državne sile, v zavesti socialne odgovornosti vsakdo nosil dolžni obolus na skupni altar domovine. Žal, da smo od tega še zelo daleč. Holandski poizkus, kjer je vse odvisno od dobre volje, nas uči, da je tako pri posameznikih kakor pri celih gospodarskih skupinah prav malo one globlje socialne zavesti, ki si nalaga prostovoljno gospodarske žrtve, kadar gre v dobrobit skupnosti. — Skupne korporacije delodajalcev in delavcev bi se danes brez zakonske opore menda res ne dale izvesti. Tega se je zavedal tudi Duce, ki je zato z zakoni uredil novi gospodarski red.

A kako?

1. Reči moramo, da je fašizem izmaličil nekaj, kar bi moglo biti zelo dobro. Izključil je vse druge sindikate in avtoriziral izključno le fašistične. Le ti morejo pravomočno zastopati delavstvo in narodno produkcijo. Kakor v sovjetski Rusiji so tudi v Italiji vsi drugi sindikati onemogočeni. Ako cinično pristavljajo k zakonu, da so »sindikati svobodni«, iz vsega ustroja sindikalne organizacije vemo, da je to le igračkanje z besedami.

Država je gotovo upravičena in je tudi njena dolžnost, da se zavaruje pred organizacijami, ki ne oznanjajo drugega kot revolucijo in upor. Toda v Italiji tega slučaja ni bilo. Tam je šla fašistična diktatura mnogo dalje, zatrla je vsako združno življenje razen fašističnega in ne trpi poleg sebe nobenih drugih istovrstnih organizacij. To pa je sistem, ki ga mi ne moremo podpisati.

⁶² Lepo razpravo o holandskih katoliških korporacijah ima nova Mul-lerjeva knjiga, *Notes d'économie politique* (Paris 1928) 397—411.

Ena prvobitnih človeških pravic je pravica svobodnega združevanja. Vsak mora imeti svobodno odločitev, da pripada neki organizaciji ali ne. Samo v najvišjem interesu družbe bi se ta svobodna pravica smela omejevati. A tega slučaja pri snovanju fašističnega sindikalizma ne vidimo. Res je, da so s tem poenostavili razmerje med delodajalcem in delavcem, ker gre v vsakem slučaju le za en sindikat, vendar je cena prevelika, ker so žrtvovali upravičeno pravo milijonov, da se legalno in svobodno poslužujejo združevalne pravice. Razmere ne morejo biti zdrave in so nenaravne, kjer država vsem državljanom nadene uniformno mišljenje. Za krajšo dobo je sicer mogoče, a če se to vpelje kot trajen režim, potem veljajo besede: *Violenta non durant!*

2. *Carta del lavoro* tudi sicer le težko prikriva gotova nesoglasja v fašističnem sindikalnem sistemu. Po eni strani vidimo, da sta izprtje in stavka pod kaznijo prepovedana. Za poravnavo mezdnih sporov je postavljeno posebno sodišče. Moralno dolžnost dela je fašizem spremenil v fizično, stvar, ki je jako simpatična državnemu socializmu.

Po drugi strani pa zopet ni nobenega dvoma, da fašizem živi ob javni in tihi podpori kapitala, da je konservativen, patronatski, da odklanja udeležbo delavstva pri vodstvu podjetij in udeležbo pri dobičku. Fašizmu se je posrečilo, z lepimi besedami in mogočnimi gestami pridobiti italijanskega delavca in kmeta. Kjer ni šlo z lepa, je s silo upognil njegovo voljo. Toda vprašanje je, če bo hitro spremenljivi južni značaj naših sosedov tudi dolgo zdržal tolikšen pritisk, zlasti, ker je v njem, kakor smo videli spočetka, še vse polno revolucionarnega duha. Kajti končno bo vsak uvidel, da je predvsem delavec tisti, ki plača račun za oni mir in soglasje med kapitalom in delom, s katerim se fašizem v svetu ponaša.

3. Italijani ne nehajo izjavljati, da so s sindikalno reformo dali svetu vzor korporativne države. Vendar so besede večje kot dejanja. Ne le da je mnogo tega, kar naj bi tvorilo korporativno državo, ostalo doslej še na papirju, — tako formacija korporacij samih —, se po našem mnenju tudi pojem korporativne države ne more kriti s fašističnim sindikalnim sistemom. Če govorimo o korporativni državi, potem si predstavljamo režim, kjer imajo gospodarske institucije vodilno besedo in se njihovi interesi prvi upoštevajo. Ekonomska zastopstva morajo uživati posebne predpravitve in strokovna udruženja morajo biti s posebno zakonodajo zaščitena. A kar je posebne važnosti: v korporativni državi mora posameznik, tudi če je član korporacije, ohraniti svoje državljanske pravice in korporacijam mora biti omogočeno, da žive v okviru osnovnih zakonov kot juridične osebnosti nezavisno življenje.

Kako pa je s fašističnimi sindikati?

Predvsem ne vidimo niti sledu o kaki korporativni decentralizaciji; nasprotno, vse je strogo centralistično in hierarhično urejeno pod izključno političnimi vidiki. Ne diktator ne njegova okolica nista nikdar dopustila, da bi se delala razlika med državo in

stranko. Njim sta to le dva izraza za isto realnost: utelešenje narodnih energij v novi juridični obliki. Mesto da bi država pustila sindikatom, da svobodno postopajo po svojih statutih in lastni iniciativi, vidimo povsod le državo, ki sama vse vodi in nadzira. Skratka: opraviti imamo s kar moč popolnim fašističnim etatizmom.

Že s tem, da država prizna le fašistične sindikate, to je državne sindikate, so dejansko zatrti vsi drugi sindikati. Toda pri tem sistemu bi se utegnilo zgoditi, da bi se v edino dovoljenih fašističnih sindikatih nabrala večina takih članov, ki ne bi soglašali s fašističnimi idejami. Mogli bi na ta način celo dobiti znatno večino. Tega se je hitro zavedel tudi fašizem in je zato za sprejem k sindikatom vpeljana stroga kontrola. Prvo kontrolo izvaja že sindikat sam, ki sprejme le onega, ki je v političnem in narodnem oziru popolnoma zanesljiv. Predsedniki in tajniki se nastavljajo s kraljevim ukazom na predlog ministra za korporacije v soglasju z notranjim ministrom. A da se gotovo prepreči vsaka možnost, da bi se sindikat obrnil proti vladajoči stranki, ima minister pravico anulirati vsak sindikalni sklep, ki bi se mu ne zdel docela v skladu z namenom in smerjo fašizma⁶³. Končno pa ima tudi vlada pravico, da vsak čas revidira pravila tudi tistih sindikatov, ki so bili legalno priznani⁶⁴.

Vodstvo sindikatov je docela odvisno od politične stranke. Predvsem po medsindikalnem komiteju, ki smo ga že omenili in ki mu predseduje provincialni fašistični tajnik. Dalje je odvisno od Velikega fašističnega sveta, ki daje vse direktive in ki ga je uvedel v ustavo zbornični sklep 16. novembra 1928.

Kakšna je italijanska korporativna država, moremo sklepati tudi iz tega, da ne le posamezni državljani, ampak niti sindikati nimajo volilne pravice v takozvani »korporativni parlament«, ki naj bo najvišji politični in gospodarski forum. Sindikati imajo samo pravico, prezentirati gotovo število članov, a za parlament jih izbere in izvoli Veliki fašistični svet⁶⁵.

Režim, ki ga je fašizem vpeljal v Italiji, ni nič drugega kot etatizem, kakršnega so svoje dni priporočali katederski socialisti (Ad. Wagner) in ki ga je Bismarck poskušal uvesti v Nemčiji. Danes se je preživel in nimamo ne enega socialističnega ideologa, ki ga ne bi odločno odklanjal⁶⁶. Kajti država je slab gospodar in tudi trd gospodar, ki drži delavca istočasno za želodec in za vrat. Poleg tega jemlje osebno iniciativo, ker navadno pavšalno plačuje nevestno kakor skrbno izvršeno delo. Za človeka, ki je sposoben, iniciativen in energičen, pomeni državni patronat jako omejen delovni krog, dokaj nizko obzorje brez rožnih upov, sploh poprišče, kjer si ne bo spletel lavorovih vencev.

⁶³ Člen 29. zak. 3. apr. 1926.

⁶⁴ Člen 15. odloka 1. jul. 1926.

⁶⁵ Zbornica je 16. nov. 1928 priznala to oblast Velikemu fašističnemu svetu.

⁶⁶ Prim. E. Vandervelde: *Le Socialisme contre l'Etat. Problèmes d'après-guerre* (Bruxelles 1918) 54 nsl.

4. Posebno so fašisti ponosni na svoje sindikate zato, ker so z njimi, kakor pravijo, odpravili razredni boj. Da. Dogmo marksističnega kolektivismu so zavržli, a jo nadomestili z drugim, čisto sorodnim naukom. Namesto boja enega razreda proti drugim, ki ga zanikajo in prepovedujejo, napovedujejo imperij in proglašajo boj enega naroda proti drugim. Fašistični nacionalizem ni nič manj dogmatičen kakor komunistični kolektivism. Razredni boj je nadomestil z narodnostnim bojem. Komunizem zahteva brezpogojno solidarnost in disciplino delavskega razreda v boju z drugim, fašizem pa zahteva strumno organiziranost italijanskega naroda v eni stranki, da se bo mogel zmagovito boriti z drugimi narodi.

Eden kot drugi ima za osnovo isti ekskluzivni egoizem. Votek kolektivismu je razredni egoizem, bistvo fašizma pa je narodni egoizem. Ta enostranski in materialistični koncept za ozdravljenje sodobne družbe, pa bodisi kolektivistov, bodisi nacionalistov, temelji na še bolj enostranskem in površnem poznavanju življenja. Tudi sicer oba sistema korakata vzporedno: komunizem zahteva diktaturo enega razreda nad drugim, fašizem pa skuša z državno silo izvajati ekonomično diktaturo najprej nad lastnim narodom, a nato, če mogoče, nadoblast tudi nad drugimi narodi. Balbino Giuliano, eden najjačjih fašističnih intelektualcev, tega nič ne prikriva: »Mi smo imperialisti, zato ker ne moremo priznati, da bi se narod, ki po svoji duhovni sili in ekonomični superiornosti prekaša druge narode, moral na ljubo kaki abstraktni moralnosti odreči razvoju svojih sil, in če prav pri tem drugim naloži jarem svojega gospodstva in svoje moči.«⁶⁷

Sicer pa, če fašizem pravi, da je odpravil razredni boj, ni to docela točno. Pravilneje bi bilo, ko bi rekel, da ga ne priznava. Mi ne trdimo, da je razredni boj nujen. Nikakor ne. Ko bi bila družba prežeta s krščanskimi idejami, ne bi bilo razrednega boja. V resnici pa je družba vedno bolj mamonistična in materialistična in tako je razredni boj dejstvo, — če hočete neprijetno dejstvo, — a živa realnost, naj jo kdo prizna ali ne. Fašizem to tudi ve in zato sega po sredstvih, da ga s silo zaduši. — Tudi s tem ni prida izvirnejši od komunizma. Če pravi komunizem, da je diktatura enega razreda nad drugim opravičena, trdi fašizem, da je za narod najbolje, ako mu na vseh področjih izključno in avtoritativno gospoduje le ena stranka⁶⁸.

Fašistična Italija nam sploh nudi zanimivo sliko, da se režim, ki je spočetka svoj *raison d'être* utemeljeval z bojem proti boljševikom, prav rad in obširno poslužuje metod, ki so drugače priljubljene le pri komunistih. Kakor smo videli, ne gre pri tem le za mehanično organizacijo dela, ki je strogo centralizirana in skrbno nadzirana od države, ampak imamo edine sindikate, iz katerih so izključeni vsi neprijatelji režima, ki so tudi sicer okrnjeni v svojih državljskih

⁶⁷ Balbino o. c. 202.

⁶⁸ Bottai o. c. 12.

pravicah. Država vodi stanovske organizacije, ona kontrolira vse narodno gospodarstvo, kredit, trgovino in privatna podjetja. Na čelu države imamo diktaturo politične elite, neke vrste oligarhijo...

Ferrari pravi, da se boji, da fašizem nehote in nezavestno pripravljaja — komunizem⁶⁰. Kakor se na prvi pogled zdi paradokсна ta misel, ima vendar nekaj resničnosti. Kajti ko bi se levo orientirano delavstvo polastilo organizacij, ki jih je fašizem ustvaril proti njim, potem ne bi bilo treba drugega, kot zamenjati le nekaj oseb v sedanjem vodstvu — vseh niti ne — in imeli bi vzgledno diktaturo proletarijata po ruskem vzorcu.

A prepustimo času, naj izreče svojo sodbo. Kajti le ta bo mogla biti docela objektivna. Šest let je fašizem na oblasti. To je veliko, če pomislimo, da se je z revolucijo polastil države. Vendar še premalo, da bi mogli vsestransko pravično oceniti njegov pomen za Italijo. Za slovenski in hrvaški živelj v Italiji vemo, da je fašistični režim velika nesreča. Zaradi njegove brutalnosti in krivičnosti postaja naš narod doli v Primorju, v Istri in na Krasu mučeniški narod. O čemer tudi ni mogoče dvomiti, je opasnost, v kateri se nahaja naša država zaradi italijanskega imperializma, čigar izraziti nositelj in glavni glasnik je vprav fašizem.

OCENE.

Viktor Steska: **Slovenska umetnost**. I. del: Slikarstvo. Mohorjeva knjižnica 16. Družba sv. Mohorja na Prevaljah 1927.

Povod za to knjigo je dala zgodovinska razstava slovenskega slikarstva l. 1922. Njen tekst je izhajal od l. 1923. dalje v Mladiki, tako da imamo pred seboj ponatisk dela, ki je bilo spisano in objavljeno v dolgi dobi štirih let. Na prvih 26 straneh podaja Steska kratek pregled slikarstva na Slovenskem do začetka 18. stoletja. Tu šele se njegova zakladnica odpre in nam v vrsti umetniških fotografij poda najprej slikarstvo našega baroka, nato slikarstvo konca 18. stoletja in začetka 19. stol. z Layerjem in njegovo šolo; sledi Langus in njegova doba ter Janez Wolf in njegovo območje v zgodovini slovenskega slikarstva, tako da se ta knjiga končuje s Simonom Ogrinom in Antonom Jebačinom in v razvoju umetniških problemov ne seže preko osemdesetih let 19. stoletja.

Steskova knjiga torej v resnici ni to, kar napoveduje naslov. Mesto sistematične zgodovine nam podaja kronološko nanizano vrsto biografij in zgodovinskih dat; zgodovinskih predpogojev, razvoja in značaja sloga pa se dotika le mimogrede in v prav omejenem in podrejenem obsegu. Tako je do neke mere upravičeno, da so začetna poglavja, kjer je teh dejstev razmeroma še malo znanih, le sumarično in čisto uvodno obdelana, kajti »zgodovina« bi tu ta dejstva morala izdatno nadomestiti z oceno in razporeditvijo anonimnega materiala, ki ga je v izobilju in bi razporejen po smereh in stilskih skupinah

⁶⁰ Ferrari o. c. 285.

napolnil prav tako debele sklade tiskanih strani kakor poznejši, z osebnostmi dobro dokumentirani oddelki. Če hočemo biti pravični Steskovemu delu, ga moramo vzeti kakor je: plod življenjskega dela, intenzivnega zbiranja podatkov o naših slikarjih. Posledica je neke vrste slovenski Vasari, zbirka življenjepisov slovenskih in na slovenskih tleh delujočih slikarjev, ne pa zgodovina umetnosti na Slovenskem, kot trdi naslov. Cela knjiga priča o tem, da Steska tega tudi nameraval ni in mu je reklamni naslov določila bržkone založnica. Da bomo knjigi, kakršna je, pravični danes, ko je slovenska umetnostna zgodovina napredovala do enakopravnega položaja z ono večjih sosedov, moramo pomisliti, kaj smo imeli, ko je Steska začel, in kaj imamo v njegovih spisih vsi, ki se danes pečamo s to vedo. Če bi Steske ne bilo, bi bilo vsako večje delo izključeno, ker bi se energija porazgubljala v tistem podrobnem znašanju dat, kateremu je on posvetil svoje življenje. Zasluga Steskova je, da je vestno zbral vse pisano in arhivalno gradivo ter ustno tradicijo in jo zapisal. Pogosto res brez kontrole njene zanesljivosti, a glavno je, da imamo trditve črno na belem, ker korekture teh trditvev so sedaj, ko je gradivo zbrano, neprimerno lažje kakor zbiranje in ustvarjanje kritične slike obenem.

Knjižna oblika, v kateri se nam to gradivo nudi, nas pa ne zadovoljuje. Ni pravega sistema v podavanju ogromnega gradiva, začetna poglavja so preočividno mašilo, pravega konca pa sploh ni. Da so prva poglavja pri ponatisku ostala nespremenjena, zato odgovarja založnica, ne pisatelj. Kar je bilo l. 1923. tiskano, se ne bi smelo brez primerne obdelave ponoviti 1927, ker je med tem naše znanje in naziranje o teh dobah tako napredovalo, da bi bila danes že mogoča zaokrožena slika. Dolžnost založbe bi bila, če izdaja ponatisk, da prvo polo knjige uniči in jo na novo tiska. Prav tako se čuti na mnogih drugih mestih, posebno pa na koncu, da pisatelju ni bilo dovoljeno, da se razmahne, kakor bi bilo potrebno, in je knjiga ostala v nekem oziru torzo. Naše založbe pozivljamo, naj si ta slučaj vzamejo za svarilen zgled in naj se zavedajo pri ponatiskih po tako dolgih dobah med začetnimi polami in zadnjimi, kakor tu, svoje moralne obveznosti napram publikii in znanosti in dovolijo vsaj v ponatisku idealno, od pisatelja zamišljeno zaokrožitev in času primerno predelavo. Sicer pisateljevemu ugledu in znanosti slabo služijo.

Knjiga ima za dodatek zbirko ilustracij, ki so v splošnem dobro izbrane, v interesu našega kulturnega ugleda pa bi na konec ne spadal Ogrin, ampak brata Šubica z večjo zbirko kvalitetno pomembnih del. »Ukleti graščak« iz 1903 in freske v Sostrem iz 1922 ne bi smele ilustrirati zadnje faze slovenskega slikarstva pred impresionizmom, kamor po slogovnemu stanju spadajo, še manj buditi pri tujcu, ki dobi knjigo v roke, vtis, da so to značilni proizvodi slovenske umetnosti v 20. stoletju.

Ne strinjam se s transkripcijo Vrecelj za Wrezel na str. 25, ker ni dvoma, da gre za nemško pisavo slovenskega imena Brecej. Ponovno

predlagam edino logično možnost, da v znanstvenih publikacijah rabimo pisavo originala, v popularnih pa lahko sloveniziramo, toda takrat tudi dosledno slovensko.

Str. 35 pravi, da je Illovšek (slovenska oblika je nedvomno Jelovšek in se najde tudi v sočasnih zapiskih, čeprav se je slikar sam pisal dosledno in samo Illouscheg!) izključno freskant. Proti temu pa navajam poleg znane sv. Družine pri sv. Petru v Ljubljani najstarejši doslej znani Jelovškovi sliki pri sv. Miklavžu v Tuhinju sv. Franciška Ksav. in Joba iz l. 1724.¹, mučeništvo sv. Andreja v cerkvi na Rečici pri Bledu, sliki Odrešenika in sv. Janeza Ev. v Komendi iz l. 1760.² ter zelo verjetno njegovo zelo dobro sv. Marijo Magdaleno v prizoru Noli me tangere! pri sv. Petru v Ljubljani. J. življensko delo treba dopolniti z njegovim največjim ohranjenim ciklom fresk iz l. 1753. na Sladki gori na Štajerskem, kjer se nahaja tudi njegov signiran avtoportret. S pomočjo sorodnosti slik in tega portreta ter njegovo podobnostjo s portretom slikarja v glavni kupoli cerkve v Grobljah moremo to delo sedaj z vso gotovostjo proglasiti za Jelovškovo.

Str. 38. Slik v Vojni vasi pri Črnomlju ne smatram za Mencingerjeve. — Str. 39. Sv. Janez in Pavel, ki sem ju tudi sam že smatral za Mencingerjeva³, bosta bolj verjetno le Layerjeva. — Str. 56. Slika sv. Treh kraljev v Vodica, ki je res deloma preslikana, je po mojem Tuškova, ki je bil močno odvisen od Mencingerja (prim. sl. sv. Florijana v cerkvi sv. Florijana pri Škofji Loki). — Glede ostalih slik v vodiškem župnišču⁴, ki jih Steska vse pripisuje Mencingerju, sem ugotovil tole: Kronanje Marije po sv. Trojici je Layerjeva; Bog Oče značilen Ant. Cebej; Žalostna Mati božja, sv. Janez, Noetova daritev, Greh prvih starišev in Izakova daritev so iz Layerjeve šole. — Str. 56. Dve dobri Mencingerjevi sliki sta v stranskih oltarjih cerkve sv. Roka pri Sevnici. — Str. 78. Mislim, da je izključeno, da bi bil avtor freske velikega oltarja v franciškanski cerkvi v Samoboru Jelovšek. — Str. 81. Freska na beneficiaturi v Komendi predstavlja sv. Urbana, ki se posebno časti v Komendi, in ne sv. Florijana. — Str. 87. Freske na Rebolovi hiši v Povodju iz l. 1722. gotovo niso Jelovškove.

Razen naštetih Bergantovih slik so gotovo njegove tudi: sv. Florijan v kapelici v Ložu, sv. Trojica v grajski kapelici na Ortneku, slika sv. Vincencija Pavl. pri dekanu Lavrenčiču v Kamniku in slika Marije z Detetom pri franciškanih v Kamniku⁵.

Gotovo Cebejeve so razen naštetih tudi freske v kapelici v gradu v Smedniku, slika sv. Jakoba v Narodnem muzeju v Ljubljani. Uničene freske na Holmcu že po času svojega postanka⁶ niso mogle biti Jelovškove ali Cebejeve.

Str. 105. Krakherjeve so nedvomno tudi freske v dvorani škofovega gradu v Gornjem gradu in izborni portret enega izmed knezov Auerspergov na gradu Križu pri Kamniku. — Str. 127. En portret iz Steinbergove roke se nahaja v posesti dr. pl. Garzarollija v Gradcu.

Str. 127. Strauss Andrej je sin Straussa Mihaela, ki je nedvomno avtor slike v velikem oltarju v Mekinjah. Oba sta domačina iz Slovenjega Gradca in štaj. paralela skupini kranjskih baročnih slikarjev, posebno Mencingerja.

Str. 277. Največja zbirka slik Marije Auersperg se nahaja v gradu Križu pri Kamniku.

Med slikarji druge pol. 19. stol. pogašamo slikarja Fröhlicha, čigar portret Karla Dežmana je bil na portretni razstavi Narodne galerije in ki je bil v krogu K. Dežmana kot portretist močno cenjen.

Na str. 364 je pri sliki 10 treba popraviti letnico v 1389.

¹ Stelè, Politični okraj Kamnik, str. 234 in sl. 128.

² Stelè, Politični okraj Kamnik, str. 362 in sl. 183 in 185.

³ Politični okraj Kamnik, str. 330.

⁴ Prim. Politični okraj Kamnik, str. 460.

⁵ Politični okraj Kamnik, sl. 25.

⁶ Politični okraj Kamnik, str. 323.

V okvir te knjige, kakor je danes pred nami, bi bilo pa nujno spadalo še par slikarjev druge pol. 19. stol., ki jih opravičeno pogrešamo: Ivan Franke, ki je v svoji prvi dobi ustvaril mnogo ne nevažnih cerkvenih in intimnih realističnih slik. Matija Koželj iz Kamnika prednjači marsikateremu Layerjevemu ali Wolfovemu epigonu. Omenitev bi zaslužil tudi dupljanski Gosar in drugi Gosar, ki je začel kot cerkveni slikar na Štajerskem in svojo slikarsko obrt uspešno prenesel v Ameriko, kjer še deluje. Pogrešamo zelo tudi marsikaterega razmeroma važnega ali pa vsaj znanega štajerskega slikarja, tako razmeroma zelo pomembnega in na slovenskem južnem Štajerskem ne slabo zastopanega (Cezanjovci, Šp. Dravograd, Vuzeznica, Maribor, Habah itd.) H. A. Weissenkircherja. Posebno pa znano serijo na Štajerskem v drugi pol. 19. stol. vdomačenih furlanskih cerkvenih slikarjev s Fantonijem, Biertijem in Brollom na čelu.

Mogoče smemo ob čebelični pridnosti, ki je zbrala neprecenljivo gradivo, katero polni strani te knjige, izraziti tudi željo, da bi se na podoben način zbral in objavil material za naše važnejše podeželske podobarske in slikarske delavnice, med katerimi igra eno najvidnejših ulog šubičeva v Poljanah, dalje Layerjevih naslednikov v Kranju in že omenjene furlanske na Štajerskem, in bi se poskusila njih rokodelsko kulturna ocenitev. Res niso splošno pomembne, a domača umetnostna zgodovina pri svoji končni definitivni obdelavi ne bo mogla preko njih na dnevni red. Že za ulogo rodbine Šubic v naši umetnosti bi bila taka skica neprecenljivo ozadje.

Frst.

BELEŽKE.

Mednarodni dolgovi. — Svetovna vojska je zapustila strašne dolgove. Nemčiji je mirovna konferenca naložila nad 200 milijard zlatih mark za kazen in poravnavo vojne škode (reparacije). Ker se je pa kmalu izkazalo, da Nemčija takega dolga ne prenese, so ji l. 1921 v Londonu znižali vsoto na 132 milijard s 5% obresti in 1% amortizacijo. A tudi tega Nemčija ni zmogla, valuta je propadla. Tedaj so velesile sprejele Dawesov predlog. Celotna vsota ostane, a letno plačilo se določi na 2½ milijardi zlatih mark, ki se pa more zvišati, če se zviša dohodninski indeks nemškega gospodarstva. Toda ni se določilo, doklej naj Nemčija to plačuje. Sedaj so sklenili na posebni konferenci tudi to urediti. Francija in Anglija bi radi to vprašanje združili z vprašanjem svojih vojnih dolgov, ki jih imata nasproti Ameriki, Amerika pa noče o tej zvezi nič slišati, zato bo imela konferenca težko delo. Nemčija bi rada, da se ji plačila znižajo, Francija in Anglija sta pa za to le pripravljene, če se tudi njuni dolgovi znižajo. Doslej se je Amerika držala načela: dolgove je treba plačati, je pa z evropskimi državami uredila odplačevanje in pri tem z nizko obrestno mero dolgove dejansko že znatno znižala, seveda brez svoje škode, ker je že prej znižala obresti svojim vojnim obveznicam. Tako je Amerika popustila Angleški 18%, prvotnega dolga, Češkoslovaški 20%, Rumuniji 21%, Belgiji 46%, Jugoslaviji 48%, Franciji 50%, Italiji 75%. Dolgovi se bodo odplačali v 62 letih. Ker imajo pa evropske države tudi med seboj dolgove (tako ima Angleška nad 40·6 milijard zlatih mark terjatev), je celotna slika internacionalnih dolgov (v milijardah zlatih mark) ta:

	dolgovi:	terjatve:
Amerika	—	49·5
Britanija	19	40·6
Francija	30	10·4
Italija	14·3	0·3
Druge države	37·5	—

Amerika ima torej 49·5 milijard zlatih mark v dobro, Britanija 21·6, vse druge države imajo dolg, Francoska 19·6, Italija 13·9, druge skupaj 37·5. (Prim. Abendland, nov. 1928 in Wochenschrift f. Kultur, Politik u. Volkswirtschaft, 21. jan. 1929.)

»Religiozni socialisti«. — V polmesečniku »Das neue Volk« (6. januarja 1929) poroča dunajski krščanski sociolog Anton Orel o dunajskih religiozних socialistih. So med njimi res religiozni možje, nekaterih religioznost je pa tudi popolnoma nekrščanska. Na splošno ima vse gibanje izrazito »mistično-sanjarski značaj«, kakor so ga imele komunistične sekte srednjega veka. Tako je predaval na zborovanju »Zveze religiozних socialistov« dne 22. novembra 1928 Willi Hammelrath o Rusiji. Zavzemal se je za paganski boljševizem na tak način, da se je zdelo Orlu že patološko. Ko je govoril o boljševiški omiki, je pravil samo o tem, kako uče boljševiki ljudi čitati in pisati, nič pa ni omenil, kako namerno ljudi zastrupljajo z materialistično-ateističnim strupom. Glede seksualnih eksperimentov, ki jih s sirovo brezčutnostjo dela boljševizem, je menil, da so v državi s 120 milijoni ljudi taki poizkusi opravičljivi, češ, boljševiki iščejo pač prave oblike za zakon in spolnost mladine in tujim očitavcem po pravici odgovarjajo: prosimo, pomagajte nam iskati! Kar se tiče ubijanja ljudi, je Hammelrath dejal, da se treba postaviti pač na najvišje, božje stališče. Ako gledamo z večnostnega stališča, je boljševizem oralo, ki reže trdo grudo, in to boli, a v te razore bo sejala religiozna ruska duša novo setev. Tako, pripominja Orel, bi se opravičila vsa zlodejstva na svetu. Prav je, pravi, da so religiozni socialisti radikalno protikapitalistični; nič tudi ne prerekamo, da se vežejo zoper kapitalizem s svetovnim proletariatom; a zameriti jim moramo, da na takšen način ljubkujejo s poganskim boljševizmom. Da bomo to sodbo prav umevali, moramo vedeti, da Orel tudi ni več prijatelj dunajskih krščansko-socialnih politikov, ki po njegovem mnenju preveč ljubkujejo s kapitalističnimi sloji. Njegova misel je: zoper kapitalizem in zoper boljševizem, ki sta oba nekrščanska, za pravo krščansko reševanje socialnega vprašanja!

A. U.

IZ REVIJ.

Hochland XXVI (1928/29). Nov.: J. N a d l e r, Kirche, Staat, Literatur. Kritično presoja stališče nemških katoličanov, »vzيرانo na trikot: cerkev, država, literatura«, in ugotavlja: 1. nasprotje med usmerjenostjo javnega in duševnega zadržanja (materialne naloge, gospodarski oziri brez velikopotezne kulturnopolitične volje — teženje za metafizičnim, spekulativnim, nerealnim); 2. nasprotje med nekdanjim rigorizmom in sedanjim sinkretizmom v literaturi in vsem duševnem življenju; 3. nesorazmernost med vzhodom in zapadom v miselni snovi nemških katoličanov. — H. R o s t, Der Selbstmord als kulturelles, soziologisches und religiöses Problem. Samomor bo vedno najjasnejše merilo za višino naše kulture in civilizacije. Obnovitev sveta v Kristusu ali odtujitev od tega osrednjega, solnca človeške sreče bo število samomorov nižala ali dvigala, kakor mraz in toplota živo srebro v toplomeru. — Dec.: J. K o r n i s, Die Wiederbelebung des antiken Imperialismus. Trije veliki narodi (Francozi, Italijani, Angleži) kličejo hkratu javno ali na skrivaj duha Julija Cezarja; vsak izmed njih zre v sebi njegovega legitimnega dediča. — M. R a d a k o v i c, Die kulturelle Funktion des Eigentums. O tem članku bomo še poročali v »Beležkah«. — J. R ä u s c h e r, Paneuropa und die Anschlussfrage. Proti Coudenhove-Kalergijevu zahtevi: Najprej Paneuropa, potem — morda — priključitev. — J a n. K. M u t h, Epiphanie. Laiengedanken zur Katholischen Aktion. Globoke, iskrene misli o »kat. akciji«. — K l. B a u e r, Konservative Probleme im neuen Italien bis 1890. Sprava z Vatikanom, previdna zunanja politika, ki naj da možnost za notranjo konsolidacijo, ločitev parlamenta in uprave v zmislu decentralizacije in izrazitega regionalizma. — M. H o r t e n, Islam und Christentum. Govorilo se je o »vplivih« krščanstva na islam. Proučevanje pa prihaja do nepričakovanih spoznanj, kaj pomeni krščanska misel na oblikovanje življenja orientalskih narodov. Islam je še le po krščanski misli postal religija, brez te krščanske bistvene sestavine bi bil ostal politično gibanje in preseljevanje ljudstev.

Samo do 10. marca je še čas, da naročite pri Leonovi družbi (Ljubljana, Jugoslov. tiskarna, Kolportažni oddelek) po znižani ceni 180, oz. 200 Din zbornik:

»**SLOVENCİ V DESETLETJU 1918—1928.**«

Uredil dr. Jos. Mal. Vel 8°, VIII in 776 str.

»Doporočujemo knihu pozornosti všeho slovanského světa.«

Ad. Černý v reviji »Slovanský Přehled XXI. (1929), str. 64.

»... kurz, es ist, mag es auch den nationalslovenischen und katholischen Standpunkt nirgends verleugnen, nicht nur eine höchst brauchbare Enzyklopädie für jeden, der sich heute in irgendeiner Form Slovenien zuwendet, sondern auch eine Fundgrube für den künftigen Historiker, dem es die Anfänge des südslavischen Staates in seinem westlichsten Teile plastisch vor Augen führt.«

Hermann Wendel v »Prager Presse« 10. febr. 1929.

»Wirklich monumental genannt zu werden verdient dieses, 800 Seiten umfassende Werk . . . Jeder, der Einsicht in das slovenische politische, Wirtschafts- und Kulturleben während der letzten zehn Jahre haben will, wird sich dieses Werk anschaffen müssen.«

»Morgenblatt« (Zagreb) 1929 Nr. 25.

»Čas«, znanstvena revija »Leonove družbe« v Ljubljani, bo izhajal v l. 1928./29. (XXIII. l.) od oktobra do julija vsak mesec v zvezkih po pole.

Naročnina za XXIII. letnik znaša **60 Din**, za dijake 40 Din, ako se jih naroči najmanj 10 na skupen naslov. **Ustanovnikom**, ki to izrečno žele, se vsteje v naročnino 10 Din. Naročnina naj se pošilja po priloženih položnicah ali po poštnih nakaznicah. Uprava »Časa« je v Ljubljani v Jugoslovanski tiskarni, kolportažnem oddelku. »Leonova družba« ima pri poštni hranilnici, podružnica v Ljubljani, račun št. **10.433**. Naročnina za inozemstvo znaša 70 Din.

Urednika sta: Dr. Fr. K. Lukman, univ. prof., Ljubljana, Marijanišče, in dr. Fr. Stelè, konservator, Ljubljana, Muzej.

Za »Leonovo družbo« kot izdajateljico in za uredništvo je odgovoren prof. dr. Fr. K. Lukman, za Jugoslovansko tiskarno ravnatelj Karel Čeč.

Opomba: Ponatis razprav in člankov iz »Časa« je dovoljen samo z vednostjo in dovoljenjem uredništva ter navedbo vira.

Knjige Leonove družbe.

V založbi in prodaji imamo te-le knjige in brošure:

- Slovinci v desetletju 1918—1928.** Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal. 1928. Str. 776. Subskripcijska cena (do 10. marca 1929) **samo pri založnici** broš. 180 Din, vez. 200 Din, plačljivo tudi v treh obrokih; v knjigotrštvu (in po 10. marcu 1929 tudi pri založnici) cena 25% več.
- Dr. Fr. Kos,** Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, II. knj. broš. Din 140, vezana Din 160; III. knj. broš. 120 Din, vez. 140 Din; IV. knj. broš. 200 Din, vez. 220 Din; V. knj. broš. 250 Din, vez. 270 Din.
Knjige I. Gradiva imamo le še par izvodov à 100 oziroma 120 Din.
- Dr. Jos. Gruden:** Slovenski župani, broš. à 8 Din.
- Dr. Jos. Gruden:** Cerkevne razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitve ljublj. škofije à 25 Din.
- Dr. M. Opeka,** Rimski verzi, broš. à 10 Din.
- L. Coloma-Jehart,** Malenkosti (samo še malo izvodov), broš. à 50 Din.
- Paul Bourget-Kopitar,** Zmisl smrti, roman, broš. à 20 Din.
- Baar-Hybašek,** Zadnja pravda, povest, broš. à 20 Din.
- Bazin-Iz. Cankar,** Gruda umira, roman, broš. à 30 Din.
- P. St. Škrabca Jez.koslovni spisi.** Zv. I. snopiči 1—4 à 10 Din, zv. II. snopič 1. tudi à 10 Din.
- Dr. P. Blaznik,** Kolonizacija selške doline, broš. à 30 Din.
- Dr. A. Gosar,** Kriza moderne demokracije à 5 Din.
- Dr. A. Gosar,** Poljedelska statistika, à 5 Din.
- Dr. A. Breceelj,** Seksualni problem (samo še par izvodov), à 5 Din.
- Dr. Kolarič, Miklošič,** à 5 Din.
- »Čas«, znanstvena revija Leonove družbe, se dobi popoln še: letnik III. (1909), letnik V. (1911), letnik IX. (1915), letnik X. (1916), letnik XI. (1917), letniki XIII.—XXII., vsi à 50 Din.
- Oddajamo tudi posamezne številke à 8 Din.
- Naročila naj se pošiljajo na upravo »Časa«, Ljubljana, Jugoslov. tiskarna, Kolportажni oddelek.

Leonova družba.

Pošljite naročnino! — Širite „Čas“!